AVATARURILE ACADEMIEI ROMÂNE SUB COMUNISM – RELAȚIILE CU MEDIUL ACADEMIC ITALIAN: GIUSEPPE LUGLI – MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

Veronica Turcuş[*]

Abstract: *The Italian historian, topographer and archaeologist Giuseppe Lugli (1890-1967) is mentioned in Italian historiography for the contributions on the study of Ancient Rome's monuments, on the Roman suburban villas, for publishing the corpus of pertinent epigraphic sources of the Roman topography and for promoting aerial pictures as a groundbreaking research method in his domain. His connections with the Romanian School in Rome – where he worked first as a secretary and then as a scientific adviser, throughout its whole existence, from 1922 to 1947 – and his role in developing Romanian – Italian cultural relationships both in the inter-war period and after the World War II, all these nominated him as one of the pro-Romanian Italian scholars. His scientific merits and, at the same time, the contribution to the development of the Romanian-Italian relationships, have determined the election of G. Lugli as a foreign corresponding member of the Romanian Academy on July 8th 1926, following the proposal of Vasile Pârvan, at the time the Secretary General of the Romanian Academy and the headmaster of the Romanian School in Rome. Professor Lugli maintained a relationship with Romania in the post-war years, contributing to a series of pro-Latin cultural initiatives of the period (the celebration of the bimillenium of the poet Ovidiu in autumn 1957 or the bringing to Bucharest, in 1967, of the copies of Trajan's column, manufactured at the beginning of World War II and kept in Rome until that time). As a consequence, the R.P.R. Academy reconfirmed G. Lugli on February 3rd 1965 as an honorary member of the highest scientific institution in our country. Professor Lugli enjoyed the recognition of his work first in Italy and then in the pontifical medium, being chosen, in 1938, as corresponding member of the most prestigious Italian Academy, Accademia Nazionale dei Lincei. Having become a tenured member of the previously mentioned Academy in 1946, Giuseppe Lugli would improve the relationships with post-war Romania mainly as a representative of Accademia Nazionale dei Lincei and as a former scientific adviser of the Romanian school in Rome. The documents published in the appendix contain information regarding the relationship between the Romanian Academy and Accademia Nazionale dei Lincei in the 1957-73 period and are relevant for reconstructing the dynamic of external relationships of the Romanian Academy, being confronted at the time with the pressures of the ideocratic regime.*

Key words: Romanian Academy, Communist regime, Giuseppe Lugli, Accademia Nazionale dei Lincei, Romanian-Italian relationships

Istoricul, topograful şi arheologul Giuseppe Lugli (18 iulie 1890 – 5 decembrie 1967) s-a remarcat în istoriografia italiană a secolului XX prin lucrările dedicate

[*] Cercetător ştiinţific III dr., Institutul de Istorie „George Barițiu" Cluj-Napoca; e-mail: vturcus@yahoo.it

„Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca", tom LI, 2012, p. 337-365

regiunilor Campania şi Lazio, lucrări bazate pe investigaţii arheologice şi topografice realizate pe linia de cercetare deschisă încă de la sfârşitul veacului precedent de profesorul său de la Universitatea din Roma, Rodolfo Lanciani, prin eforturile căruia fusese instituită în cadrul amintitului „ateneu" italian, cu începere din anul 1882, Catedra de Topografie romană[1]. Absolvent al Universităţii romane la 8 decembrie 1913[2], Giuseppe Lugli se va orienta încă de la începuturile activităţii sale ştiinţifice spre cercetări asupra monumentelor romane şi a vilelor suburbane ale Romei antice – deja în teza sa de licenţă se ocupa de studiul vilei lui Domiţian de la Albano[3] –, publicând o serie de voci în *Dizionario Epigrafico di Antichità Romane fondato da Ettore De Ruggiero* (*Ianiculum*, *Horti – Hortus*, *Emporium*, *Esquiliae – Esquilinus* etc.) şi tipărind rapoarte ale unor investigaţii arheologice în reviste de specialitate precum „Bullettino dell'Associazione Archeologica Romana", „Bullettino della Commissione Archeologica Comunale di Roma", „Studi Romani", „Notizie degli Scavi di antichità" (publicaţie care a făcut iniţial parte din „Memoriile" Academiei Naţionale dei Lincei) etc. Dacă amintitele voci în *Dizionario Epigrafico De Ruggiero* sunt materiale încadrabile curentului antichizant-topografic promovat de şcoala istoriografică creată de Dante Vaglieri (specialist format la Viena, promotorul săpăturilor arheologice pe şantierul de la Ostia şi influenţat la rândul său de cercetările şi metodele lui De Ruggiero), Giuseppe Lugli va opta treptat, în analiza sa arheologică şi topografică, pentru maniere noi şi moderne de investigaţie, utilizând metoda analizei directe a monumentului dat, în vederea obţinerii de rezultate mult mai exacte – uneori diferite de informaţiile furnizate de izvorul istoric scris –, care au oferit datări noi unor

[1] Prezentul studiu este rezultatul cercetărilor întreprinse în anul 2011 la Roma, în Arhiva Academiei Naţionale Italiene – Accademia Nazionale dei Lincei.

[2] Biblioteca dell'Accademia di San Luca, Fondo Giuseppe Lugli, Curriculum Lugli, Varie I, Cartella 06, foglio 01.

[3] Cercetarea şi studii aferente temei au fost publicate de Lugli în „Bullettino della Commissione Archeologica Comunale di Roma" în anii 1913-20 şi în „Studi Romani" din 1914. Vezi *Lo scavo fatto nel 1841 nel ninfeo Bergantino sulla riva del Lago Albano*, „Bullettino della Commissione Archeologica Comunale di Roma", Roma, 1913, 41, p. 89-148; *Le antiche ville dei Colli Albani prima della occupazione domizianea*, *ibidem*, 1914, 42, p. 251-316; *La villa di Domiziano – Parte I: Topografia generale*, *ibidem*, 1917, 45, p. 27-78; *– Parte II: Le costruzioni centrali*, *ibidem*, 1918, 46, p. 3-68; *– Parte III: Le costruzioni sparse*, *ibidem*, 1919, 47, p. 155-205; *– Parte IV: Monumenti figurati e decorativi*, 1920, 48, p. 4-69; *Il teatro della Villa Albana di Domiziano*, „Studi Romani. Rivista di archeologia e storia", Roma, 1914, 2, p. 21-53. Investigaţiile topografice şi epigrafice în zona Colli Albani au fost continuate la începuturile anilor '20, Lugli publicând studii precum *Castra Albana – Un accampamento fortificato al XIV miglio della Via Appia*, „Ausonia. Rivista della Società italiana di archeologia e storia dell'arte", Roma, 1920, 9, p. 211-265; *Per il paesaggio italiano: il Lago Albano*, „Rassegna d'arte", Milano, 1920, 7, p. 77-82; *Avanzi di antiche ville sui Colli Albani*, „Notizie degli Scavi di antichità", Roma, 1921, p. 263-273; *Castra Albana – L'Anfiteatro, dopo i recenti scavi*, „Ausonia", 1921, 10, p. 210-259; *La Via Trionfale a Monte Cavo e il gruppo stradale dei Colli Albani*, „Atti della Pontificia Accademia Romana di Archeologia. Memorie", Città del Vaticano, ser. III, 1923, 1, p. 251-272; *Iscrizione arcaica di Ercole, scoperta presso il Lago di Albano*, „Atti della Pontificia Accademia Romana di Archeologia. Rendiconti", Roma, ser. III, 1926, 4, p. 211-215 etc.

monumente topografice, concluziile fiind în timp, în marea lor parte, confirmate de progresele ulterioare ale cercetării în domeniu. În acest sens, al pionieratului specialistului în anumite direcţii de investigaţie ştiinţifică, ar fi de amintit promovarea folosirii fotografiei aeriene pentru analizele topografice, metodă revoluţionară şi greu disponibilă în anii interbelici, dar care va avea un remarcabil viitor în domeniul cercetărilor de arheologie şi topografie[4].

Tânărul arheolog Lugli, între anii 1914-23 asistent la Universitatea romană, apoi, în perioada 1923-33, inspector, respectiv director al Antichităţilor din Lazio, va fi specialistul italian cel mai apropiat de Şcoala Română din Roma (instituţie de studii post-universitare fondată de statul român în capitala Italiei în anul 1922 prin eforturile academicienilor Vasile Pârvan şi Nicolae Iorga), funcţionând din 1922 în calitate de secretar ştiinţific, apoi de consilier ştiinţific al institutului românesc din Cetatea Eternă. Din această poziţie, Lugli va contribui – vreme de mai bine de două decenii – la consolidarea raporturilor culturale italo-române, atât din perspectiva facilitării contactelor specialiştilor români cu mediul academic italian şi pontifical (unde tânărul specialist era destul de bine inserat încă de la începutul anilor ’20, dacă e să amintim doar calitatea sa de membru corespondent, din 1923, al Pontificia Accademia Romana di Archeologia, for ştiinţific al cărui membru titular va deveni din 1929), cât şi din punctul de vedere al unei activităţi intense şi constante de formare şi îndrumare a bursierilor Şcolii Române din Roma în sfera istoriei antice, arheologiei, epigrafiei şi topografiei. Funcţia sa ştiinţifică în cadrul Institutului român din capitala Italiei a fost dublată multă vreme (pe întreg parcursul primului deceniu interbelic şi până în 1934, an în care în cadrul Şcolii i-a fost alăturat un secretar administrativ) de o muncă de natură contabilă şi birocratică, care l-a făcut şi cel mai bun cunoscător al întregului mecanism de funcţionare al instituţiei romane. Familiarizarea sa cu problemele gestionării Şcolii noastre din Cetatea Eternă şi calitatea de reprezentant al acesteia în mediul academic italian atunci când directorul institutului nu se afla la Roma, de susţinător şi promotor al contactelor directe ale studioşilor şi profesorilor români cu universitarii din Peninsulă, cu diversele asociaţii şi foruri ştiinţifice romane şi, în general, italiene, l-au determinat, de exemplu, la începutul anilor '50, pe ultimul director efectiv al instituţiei, profesorul Scarlat Lambrino, să susţină în corespondenţa sa din exil – în condiţiile suprimării institutului şi ale administrării sale de către Ministerul de Externe al României, cu un uz impropriu al clădirii construite de statul român prin contribuţia Băncii Naţionale a României la începutul celui de-al doilea deceniu interbelic pe terenul concesionat de municipalitatea Romei şi grevat de condiţia respectării destinaţiei specifice a edificiului – ideea confiscării temporare a palatului Şcolii şi încredinţarea gestiunii

[4] Ferdinando Castagnoli, *Commemorazione di Giuseppe Lugli (1890-1967)*, „Atti della Pontificia Accademia Romana di Archeologia. Rendiconti”, Città del Vaticano, ser. III, 1968-69, 41, p. 3-11.

acesteia profesorului Lugli, considerat persoana cea mai în măsură să asigure continuitatea instituțională şi ştiințifică a fundației lui Pârvan[5].

De altfel, contribuția lui Giuseppe Lugli la organizarea Şcolii Române din Roma va constitui motivul principal – desigur alături de bogata sa activitate ştiințifică, recunoscută până în momentul respectiv de o serie de Academii şi societăți de cultură italiene[6] – al propunerii lui Vasile Pârvan din 1926 (de reținut că atunci Pârvan ocupa şi funcția de Secretar General al Academiei Române) ca arheologul roman să devină membru corespondent al celui mai înalt for ştiințific românesc. În şedința Academiei Române de la 8 iunie 1926, Pârvan a propus primirea ca membru corespondent a lui Lugli alături de o serie de alte personalități din mediul academic roman care îşi aduseseră contribuția la promovarea Şcolii Române de la Roma în anii începuturilor (arheologul şi istoricul antichității Roberto Paribeni, director al Muzeului Național Roman şi membru al Academiei dei Lincei, fostul director al Şcolii Franceze din capitala Italiei, Jérôme Carcopino, ambii aleşi membri onorifici). Argumentația lui Vasile Pârvan în vederea primirii lui Lugli ca membru corespondent al Academiei Române era mai mult decât elocventă: „Printre tinerii învățați italieni, cari în ultimii zece ani s-au manifestat în chip remarcabil în studiile de topografie romană e şi Giuseppe Lugli, docent de această materie la Universitatea din Roma şi membru corespondent al Academiei Pontificale de Arheologie. De doi ani, el are onoarea de a reprezenta țara sa ca expert la U.A.I.: Uniunea Națională a Academiilor italiene i-a încredințat sarcina de a ridica pe teren harta arheologică a Latiului şi anul acesta el a putut prezenta la Bruxelles primul volum din lucrarea sa, pe care am onoarea de a o depune alăturat pentru Biblioteca Academiei noastre[7]. Totuşi, aceste frumoase titluri n-ar fi suficiente pentru Lugli spre a fi recomandat voturilor D-voastră în vederea alegerii sale ca membru corespondent: căci tineri învățați de seama lui mai are Italia destui şi nu pe toți vi i-am putea propune aici spre alegere în sânul Instituției noastre. Lugli are însă un alt titlu, unic, care ni-l recomandă în chip exclusiv. El e de patru ani secretarul şcoalei noastre la Roma. Rapoartele directorului şcoalei române din Roma vi l-au amintit mereu cu aprecieri din cele mai favorabile”[8].

[5] Veronica Turcuş, *Din corespondența din exil a unui fost director al Şcolii Române din Roma: Scarlat Lambrino*, în Susana Andea, Ioan-Aurel Pop (coord.), *Pe urmele trecutului. Profesorului Nicolae Edroiu la 70 de ani,* Cluj-Napoca, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, 2009, p. 655, 661.

[6] În anul 1922, lui Lugli i-a fost conferit premiul trienal al Academiei Pontificale de Arheologie.

[7] Este vorba despre lucrarea *Forma Italiae. Regio I. Latium et Campania. Volumen primum. Ager Pomptinus. Pars prima. Anxur-Tarracina*, Roma, Danesi Editore, 1926, apărută sub egida Uniunii Academice Naționale a Academiilor italiene.

[8] Propunerea de alegere a lui G. Lugli ca membru corespondent străin al Academiei Române era semnată de nouă membri ai celui mai înalt for ştiințific românesc (V. Pârvan, N. Iorga, D. Gusti, I. Lupaş, Şt. Ciobanu, G. Murnu, Al. Lăpedatu, G. Balş, G. Bogdan-Duică) şi a fost votată în unanimitate, aşa că, în amintita şedință a Academiei Române, vicepreşedintele G. Marinescu l-a proclamat pe tânărul arheolog italian membru corespondent la Secțiunea Istorică. „Academia Română. Anale. Şedințele din 1925-1926”, București, tom. XLVI, p. 150-151.

Rezultatele remarcabile ale activităţii ştiinţifice desfăşurate de G. Lugli în sfera arheologiei, topografiei şi epigrafiei romane s-au concretizat în obţinerea Catedrei de Topografie romană de la Universitatea din Roma, cu începere din 1933, catedră fondată de maestrul său Lanciani. Ca titular al disciplinei la Universitatea din capitala Italiei, profesorul Lugli îşi va orienta cercetările în sensul integrării studiilor de topografie romană în sfera mai largă a investigaţiilor privitoare la arhitectura şi urbanistica Italiei antice, solicitând şi obţinând în anul 1957 modificarea denumirii catedrei, care devenea acum de Topografie a Romei şi a Italiei antice[9]. Va conduce în continuare catedra până în 1960, când va deveni profesor consultant, calitate în care va funcţiona în învăţământul universitar până în 1965. Ani de-a rândul, Lugli se va afla în fruntea Institutului de Topografie antică al Universităţii din Roma, iar producţia sa ştiinţifică se va concretiza până la sfârşitul carierei în peste 325 de lucrări publicate (cărţi, studii în volume şi reviste de specialitate, opere de cartografie arheologică etc.)[10], la care se adaugă cele 223 de voci privitoare la

[9] F. Castagnoli, *op. cit*., p. 9.

[10] De reţinut studiile dedicate de Lugli vilelor suburbane romane, linie de cercetare pe care a abordat-o încă din tinereţe, interesul pentru Vila lui Domiţian de la Albano extinzându-se apoi asupra Vilei lui Lucio Vero de pe Via Clodia, asupra Vilei lui Irod Attico, a lui Maxenţiu de pe Via Appia, a Flavilor creştini, a lui San Cesareo de la Velletri, asupra celebrei Villa Adriana de la Tivoli (*Statua di Artemis e avanzi di Villa Romana in territorio di Ariccia*, „Notizie degli Scavi di antichità", 1921, p. 385-410; *Note topografiche intorno alle antiche ville suburbane: Il Suburbio di Roma*, „Bullettino della Commissione Archeologica Comunale di Roma", 1923, 51, p. 3-47; *La Villa di Lucio Vero al IV miglio della Via Clodia*, *ibidem*, 1923, 51, p. 47-62; *Studi topografici intorno alle antiche ville suburbane: La Villa o Triopio di Erode Attico*, *ibidem*, 1924, 52, p. 92-120; *La Villa di Massenzio*, idem, 1924, 52, p. 120-134; *Villa Adriana – Parte I: Una villa di età repubblicana*, *ibidem*, 1927, 55, p. 139-204; *Parte II: Le vicende della villa da Adriano al tardo impero*, *ibidem*, 1932, 60, p. 111-150; *La Villa dei Flavi Cristiani «ad duas lauros»*, „Atti della Pontificia Accademia Romana di Archeologia. Memorie", ser. 3, 1928, 2, p. 157-192, în colab. cu Th. Ashby; *Le Ville imperiali del Suburbio di Roma*, în *Meraviglie del Passato*, 1929, p. 1247-1258 (vezi ed. a 2-a în *Le meraviglie del Passato. I monumenti dell'antichità descritti da grandi archeologi moderni*, a cura di Fausto Franco e Ferdinando Reggiori, Milano, A. Mondadori, 1954); *Via Nomentana – Scavo di una villa di età repubblicana in località S. Basilio*, „Notizie degli Scavi di antichità", 1930, p. 529-535; *La Villa di S. Cesareo presso Velletri*, „Bullettino della Commissione Archeologica Comunale di Roma", 1930, 58, p. 5-28; *La Roccabruna della Villa Adriana*, „Palladio. Rivista bimestrale di storia dell'architettura", Milano, 1940, 4, nr. 6, p. 257-271 etc.). Cercetările sale arheologice, topografice şi epigrafice privitoare la antichitatea romană s-au îndreptat în anii 1925-29 şi asupra zonei Agro Pontino, până la Anzio, Lugli realizând opere precum *Forma Italiae* (la care a colaborat pentru volumele I-II, *Anxur-Tarracina* şi *Circeii*, volume publicate în 1926-28 la Roma sub patronajul Uniunii Academice Naţionale Italiene). De asemenea, ar fi de amintit în legătură cu interesul său pentru zona arheologică mai sus menţionată, monografiile *Il Porto di Roma imperiale* (Bergamo, Arti Grafiche, 1935, de fapt partea I a volumului redactat de Lugli în colaborare cu G. Filibeck, *Il porto di Roma Imperiale e l'Agro Portuense*), respectiv *Saggio sulla topografia dell'antica Antium* (publicat în „Rivista del R. Istituto di Archeologia e Storia dell'Arte", 1940, 8, p. 153-188). Oraşului Roma i-a dedicat investigaţii amănunţite, mai ales Bazilicii lui Giunio Basso de pe Esquilin, casei Farnesinei, mausoleului lui Augustus, templelor zeilor Lari şi Penaţi de pe Velia, zidurilor serviane (*La Basilica di Giunio Basso sull'Esquilino*, „Rivista di Archeologia Cristiana", Roma, 1932, 9, p. 221-255, în colab. cu Th. Ashby; *Le Mura di Servio Tullio e le così dette Mura Serviane*, „Historia. Studi storici per l'antichità classica", Milano, 1933, 7, p. 3-45; *L'isolamento del Mausoleo di Augusto*, „Pan", 1934,

p. 321-334; *La pianta dell'antica Casa della Farnesina*, „Mélanges d'Archeologie et d'Histoire, publiés par l'École Française de Rome", Rome, 1938, tom. 55, 4, p. 1-23; *I templi dei Lari e dei Penati sulla Velia*, în *Mélanges I. Marouzeau*, Paris, 1948, 401-408 etc.), premisă pentru lucrările sale fundamentale (*I monumenti antichi di Roma e suburbio*, vol. I. *La zona archeologica*, Roma, Bardi, 1930; vol. II. *Le grandi opere pubbliche*, Roma, Bardi, 1935; vol. III. *A traverso le regioni*, Roma, Bardi, 1938; *Supplemento. Un decennio di scoperte archeologiche*, Roma, Bardi, 1940; *Saggi di esplorazione archeologica a mezzo della fotografia aerea*, Roma, Istituto di Studi Romani, 1939-40; *Roma antica. Il centro monumentale*, Roma, Bardi, 1946; *Monumenti minori del Foro Romano*, Roma, Bardi, 1947; *Det antika Rom*, Lund, Gleerup, 1949; *Roma nei suoi monumenti*, Roma, Signorelli, 1951 – cu variantele în engleză şi franceză apărute în anul respectiv la aceeaşi editură –; *Il Pantheon e i monumenti adiacenti*, Roma, Bardi, 1963 – cu varianta în limba engleză apărută în anul amintit tot la Bardi –), dintre care se evidenţiază opera *La tecnica edilizia romana* (2 vol., Roma, Bardi, 1957), pentru care i-a fost conferit premiul Marzotto – premiu internaţional instituit la Valdagno, provincia Vicenza, de grupul textil omonim în octombrie 1950 şi care va fi decernat cu începere din septembrie 1951, fiind acordat în 18 ediţii succesive, până în 1968, implicând o gamă largă de discipline (literatură, filosofie, economie, jurnalism, medicină şi chirurgie, muzică, teatru, pictură), printre laureaţi numărându-se Renato Guttuso, Lucio Fontana, Alberto Burri etc. – în 1953 (decernat unei opere inedite de erudiţie). În plus, în sfera topografiei antice, ar fi de reţinut contribuţiile lui Lugli atât la constituirea instrumentelor necesare cercetării, editarea de izvoare (vezi *Fontes ad topographiam veteris urbis Romae pertinentes*, apărute la Roma sub egida Institutului de Topografie Antică pe care îl conducea în calitate de director, volume la care a colaborat şi pe care le-a coordonat – vezi vol. I, libri 1-4, Roma, Istituto di Topografia Antica, Città di Castello, Tip. Unione Arti Grafiche, 1952; vol. II, libri 5-7, Roma, Istituto di Topografia Antica, Città di Castello, Tip. Unione Arti Grafiche, 1953; vol. III, libri 8-11, Roma, Istituto di Topografia Antica, Città di Castello, Tip. Unione Arti Grafiche, 1955; vol. IV, libri 12-14, regiones urbis 5, 6, 7, Roma, Istituto di Topografia Antica, Città di Castello, Tip. Unione Arti Grafiche, 1957; vol. VIII, parte 1: *Regio Urbis decima: Mons Palatinus. Testi e documenti*, Roma, Istituto di Topografia Antica, 1960; vol. VIII, libri 19-20, regiones urbis 10-11, Roma, Istituto di Topografia Antica, 1962; vol. VI, parte 1, libro 16: *Fora imperatorum, regio 8*, Roma, Istituto di Topografia Antica, 1965) sau la formarea tinerilor specialişti (vezi de exemplu *Corso di Topografia dell'Italia Antica*, Roma, Edizioni dell'Ateneo, 1946-47), cât şi opere de pionierat precum amintita lucrare *Saggi di esplorazione archeologica a mezzo della fotografia aerea*, bazată pe materialul oferit de Aeronautica Militară, care a executat operaţiunea la solicitarea Institutului de Studii Romane. Tot în rândul operelor de sinteză ale profesorului Lugli ar fi de amintit volumul asupra artei clasice (*Album di arte classica*, Milano, Garzanti, 1941, publicat ca volumul I din lucrarea redactată de Giuseppe Lugli în colaborare cu Ugo Ojetti şi Luigi Dami, *Atlante di Storia dell'Arte*). Opera sa ştiinţifică şi didactică în sfera istoriei antice, arheologiei, topografiei şi epigrafiei a fost recunoscută încă din tinereţe, profesorul Lugli participând în calitate de expert al Consiliului Naţional al Academiilor italiene la reuniunile care au avut loc la Bruxelles în anii 1924, 1926, 1927 şi 1932, iar ca membru al Comitetului Internaţional pentru Tabula Imperii, la Congresele de la Paris (1933), Varşovia (1934), Londra (1935), Ptuj (1937), Abbazia (1942) şi Veneţia (1950), unde a şi intervenit pe tema dată. Pentru activitatea profesorului Lugli în domeniile de cercetare mai sus amintite, i-au fost decernate numeroase distincţii şi premii, de la cel trienal al Academiei Pontificale de Arheologie pe care l-am mai amintit, primit în 1922 la o vârstă relativ tânără pentru cercetarea istorică – 32 de ani –, la Premiul extraordinar „Roma" din 1941 al Academiei Italiei de atunci, care recunoştea contribuţia remarcabilă la studiul istoriei Romei antice (în acelaşi an profesorul fiind considerat primul ex-equo între laureaţii Premiului Regal pentru Arheologie şi Istoria Artei al Academiei d'Italia), la Premiul trienal „Arheologia" din 1942 al Societăţii Italiene pentru Progresul Ştiinţelor, la Medalia „Serena" pentru contribuţia la cultura internaţională conferită de British Academy din Londra în 1951, la „Laurea ad honorem" a Universităţii din Louvain şi diploma de onoare a Academiei Britanice din Roma, obţinute în 1960, la Medalia de aur a Ministerului Instrucţiunii Publice din Italia conferită în 1962 pentru merit cultural sau la Premiul trienal „Cultori di Roma" al Institutului de Studii Romane şi al Municipalităţii Romei, care i-a fost acordat la 21 aprilie 1963.

topografia Romei, provinciilor Lazio şi Campania din *Enciclopedia Italiana Treccani* şi cele peste 105 articole din jurnale şi publicaţii de popularizare, tratând de asemenea probleme de arheologie şi date despre descoperiri recente în domeniu[11].

Apropierea sa constantă de Şcoala Română de la Roma pe toată perioada funcţionării instituţiei, de la fondare şi până la mijlocul anilor ’40, a fost dublată de un interes deosebit pentru susţinerea legăturilor ştiinţifice şi culturale ale României cu Italia şi cu autorităţile vaticane. Profesorul Lugli a fost implicat în egală măsură în proiectul statului român, susţinut de Emil Panaitescu (al treilea director al Şcolii Române de la Roma, care a condus Institutul nostru din Cetatea Eternă mai bine de un deceniu, din 1929 şi până în 1940, devenit mai apoi consilier cu însărcinare ştiinţifică specială în cadrul Legaţiei noastre pe lângă Sfântul Scaun), de executare a unei copii a Columnei lui Traian în vederea expunerii sale la Bucureşti[12]. Proiectul, conceput la sfârşitul perioadei interbelice şi pus în aplicare în anii celui de-Al Doilea Război Mondial, a fost realizat de statul român în condiţiile apropierii de puterile Axei, fiind o realizare importantă pe linia politicii culturale a României carliste şi antonesciene. În condiţiile războiului, copiile basoreliefurilor Columnei nu au mai putut fi transportate în ţară, fiind păstrate în depozitele de la Forul lui Traian, de la Muzeul Imperiului şi de la Muzeul Lateranului. În vara anului 1944, Emil Panaitescu, în calitate de director al proiectului, îi încredinţa profesorului Lugli – în cazul plecării sale din Roma pe o perioadă nedeterminată, dată fiind situaţia Italiei şi a capitalei sale – custodia amintitelor replici ale monumentului roman[13]. Problema recuperării copiilor basoreliefurilor Columnei lui Traian rămase la Roma, realizate pe cheltuiala statului român, şi-a pus-o la sfârşitul anilor '50 şi România regimului ideocratic de stânga, în condiţiile reluării interesului pentru valorile naţionale. Deoarece Emil Panaitescu rămăsese în exil la Roma, statul român s-a adresat profesorului Lugli pentru a media atât pe lângă municipalitatea Romei, cât mai ales pe lângă Sfântul Scaun – cu care România Populară întrerupsese relaţiile diplomatice în 1948, denunţând Concordatul

[11] G. Lugli, *Studi minori di topografia antica*, Roma, De Luca Editore, 1965, p. XII-XXII. Volumul omagial a fost publicat în 1965 în contextul în care profesorul părăsea în anul respectiv învăţământul universitar, iar de atunci şi până în 1967 – anul morţii – Lugli a mai scris şi publicat alte 9 contribuţii în domeniu.

[12] La 19 mai 1943, profesorul G. Lugli a susţinut la Academia Română, în calitate de membru corespondent, comunicarea intitulată *Întreitul aspect topografic, istoric şi funerar al Columnei lui Traian*, comunicare publicată în limba italiană (*Il triplice significato: topografico, storico e funerario della Colonna Traiana*) în „Memoriile Secţiunii Istorice” ale Academiei Române din 1943 (ser. III, tom. XXV, p. 835-842, mem. 20). Dorina N. Rusu, *Istoria Academiei Române în date (1866-1996)*, Bucureşti, Edit. Academiei Române, 1997, p. 296.

[13] Vezi V. Turcuş, *Din raporturile intelectualităţii universitare clujene interbelice cu elita academică italiană: Emil Panaitescu în corespondenţă cu Giuseppe Lugli*, „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca. Series Historica”, 2011, L, p. 135-188 (vezi mai ales doc. nr. 27).

– chestiunea modalităţilor de recuperare a replicilor Columnei traiane, intenţia fiind aceea de a le pune în valoare aşa cum se făcuse în cazul monumentului de la Adamclisi[14]. Momentul ales a fost acela al sărbătoririi la Bucureşti, în toamna anului 1957, a două milenii de la naşterea poetului latin Ovidiu, în virtutea aceleiaşi linii de politică în sfera culturală care avea în vedere limitarea influenţei culturii ruse şi repropunerea ideii originii latine a poporului român, pentru a contrabalansa accentul pus în deceniul anterior pe slavistică. În organizarea diferitelor manifestări dedicate amintitei aniversări a fost implicată şi Academia Română, instituţie care trecuse printr-un lung proces de transformare, început în anul 1948, devenind dintr-un for reprezentativ al elitei româneşti moderne, dintr-o asociaţie subvenţionată de stat a celor mai performanţi reprezentanţi ai ştiinţei şi culturii române, care era susţinută de întreaga opinie publică a ţării şi se bucurase de-a lungul timpului de numeroase donaţii (de la bunuri livreşti la imobile, terenuri şi păduri), o instituţie de stat unde se încerca să fie impuse, la fel ca pretutindeni în societatea română a vremii, principiile ideologice de stânga.

Noul regim care fusese instaurat în România la 30 decembrie 1947 a intervenit forţat în organizarea Academiei Române – supusă în anii anteriori şi unei presiuni exercitate de aceia dintre membrii instituţiei care susţineau orientarea de stânga în viaţa politică românească – şi, contrar celor hotărâte în sesiunea din mai 1948 a înaltului for ştiinţific al ţării (constituirea unei comisii menite să elaboreze un nou statut destinat transformării Academiei într-o instituţie de stat pe baza unor principii care să îi asigure promisul sprijin material îndestulător din partea republicii populare, pe de o parte, şi să îi menţină totodată autonomia spirituală, libertatea de a se organiza în interior şi de a-şi alege membrii), a decis la 9 iunie 1948, prin decret prezidenţial semnat de Constantin I. Parhon, preşedintele prezidiului Marii Adunări Naţionale, de Marin Florea Ionescu, secretar al Prezidiului Marii Adunări Naţionale, şi de Avram Bunaciu, ministrul Justiţiei, transformarea acesteia în Academie a Republicii Populare Române, instituţie de stat căreia îi erau integrate Academia de Medicină şi Academia de Ştiinţe, membrii noului organism urmând a fi selectaţi pe baza valorii lor „etice şi democratice”[15].

Reorganizat pe baza Statutului publicat în „Monitorul Oficial” la 13 august acelaşi an şi a Regulamentului general tipărit în „Monitorul Oficial” din 28 decembrie 1948, cel mai înalt for ştiinţific al ţării avea să se confrunte cu neajunsurile perioadei staliniste, efectul imediat fiind epurarea instituţiei de aceia dintre membrii săi care nu mai conveneau noului regim, fiind lovite în mod deosebit Secţiile Literară şi Istorică. Prin Decretul prezidenţial nr. 1454 din 12 august 1948, publicat la 13 ale aceleiaşi

[14] *Ibidem*, doc. nr. 30.

[15] Dan Berindei, *Istoria Academiei Române (1866-2006). 140 de ani de existenţă*, Bucureşti, Edit. Academiei Române, 2006, p. 301-311.

luni, erau numiţi membrii titulari activi ai înaltului for ştiinţific (inclusiv cei care fuseseră aleşi anterior în cadrul Academiei Române), aşa încât vechea componenţă a societăţii era luată în calcul doar într-o anumită măsură, nefiind cuprinşi cei care nu erau agreaţi de regim. Dacă la Secţia Literară, spre exemplu, 9 dintre vechii membri activi nu au mai fost incluşi în noua structură, la Secţia Istorică au mai rămas în Academie doar doi dintre cei 16 membri activi existenţi la 8 iunie 1948. În plus, era creată categoria membrilor titulari onorifici, în care erau trecuţi atât unii academicieni mai în vârstă, cât şi aceia care erau primiţi cu rezerve în noul corp al Academiei Române[16]. De altfel, la nivelul componenţei instituţiei, Statutul prevedea ca înaltul for ştiinţific să fie alcătuit din 66 de membri titulari activi (în general 10 dintre fiecare dintre cele 6 secţii ale noii Academii, doar 2 dintre acestea fiind de profil umanistic), din membrii titulari onorifici (trecerea în rândul acestora urmând a fi făcută fie la cerere, fie la propunerea a cel puţin 20 de membri titulari activi), din membrii de onoare din ţară şi din străinătate, al căror număr nu putea depăşi jumătate din numărul titularilor activi (ultimele două categorii, titulari onorifici şi de onoare, având de altfel drept de vot consultativ), şi din 132 membri corespondenţi din ţară, la care se adăugau cei din străinătate, al căror număr nu îl putea depăşi pe cel al corespondenţilor din ţară. De asemenea, era prevăzută şi excluderea din Academie a celor care suferiseră o condamnare pentru activitatea lor „fascistă, reacţionară sau pentru infracţiuni de drept comun", a acelora cărora le fusese retrasă cetăţenia română după 6 martie 1945 şi a celor care, prin activitatea lor antidemocratică, se aflaseră în „slujba reacţiunii şi fascismului, dăunând astfel intereselor poporului", Regulamentul precizând în plus că vor fi îndepărtaţi şi membrii din ţară sau străinii, „dacă desfăşoară o activitate potrivnică intereselor poporului sau dacă aduc prejudicii sub orice formă Republicii Populare Române"[17].

În condiţiile în care Academia Română reorganizată în anul 1948 număra doar 27 de membri titulari activi şi s-au făcut alegeri de noi membri activi şi corespondenţi pentru ca instituţiei să i se asigure un caracter funcţional (cu 36 de membri titulari activi şi prin alegerea a încă 39 de membri corespondenţi), raporturile cu mulţi dintre membrii străini au suferit un hiatus, sesiunile generale şi seriile de comunicări ştiinţifice fiind orientate în general spre problemele româneşti – propuse în cheia ideologiei momentului –, spre ştiinţele exacte – unde chestiunile ideologice ale timpului, deşi prezente, deveneau mai puţin stringente – şi spre relaţiile, istorice şi contemporane, cu Rusia şi respectiv, cu Uniunea Sovietică. Relaţiile externe ale Academiei Române au fost cantonate la începutul anilor '50 în interiorul „lagărului", Uniunea Sovietică deţinând desigur întâietatea, însă schimburi şi vizite interacademice au avut loc şi cu Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia, R.D.G. sau

[16] *Ibidem*, p. 317-319.
[17] „Analele Academiei Republicii Populare Române", 1948-49, p. 38-39, 50.

Ungaria[18]. Academia Română aflată sub presiunea distructivă a stalinismului a găsit însă, treptat, resursele pentru a încerca readucerea activității sale pe un făgaş de normalitate. În mod special în acele serii de comemorări, organizate încă din primii ani de ființare ai Academiei etatizate, erau repropuse figurile unor personalități ale ştiinței şi culturii universale, nu doar ruse sau cantonate spațiului „roşu" al epocii, depăşindu-se astfel granițele ridicate de regimurile ideocratice. În 1952, de exemplu, alături de Gogol, Academia îi propune spre evocare şi pe Victor Hugo, Leonardo da Vinci sau Avicenna, în 1953, pe lângă personalități naționale precum Nicolae Bălcescu, Dimitrie Cantemir sau Aurel Vlaicu şi alături de Karl Marx, cel mai înalt for ştiințific al țării îi comemora pe François Rabelais, Vincent Van Gogh sau Nicolaus Copernic, iar în 1954 lui Lenin sau Cehov îi erau alăturați compozitorul Antonin Dvořák, paleontologul argentinian Florentino Ameghino sau Aristofan[19]. Odată depăşită perioada stalinismului crunt, relațiile externe ale Academiei Române au fost reluate treptat, e drept că la început în forme timide şi prevalent în sectorul ştiințelor exacte (în 1954 reprezentanții celui mai înalt for ştiințific al țării au participat la Congresul internațional al matematicienilor de la Amsterdam, la o serie de congrese de ştiințe medicale şi matematice la Paris, fiind însă demnă de reținut şi vizita arheologului englez Gordon Childe). Modificarea statutului instituției în 1955 – cu o nouă împărțire în secții, care ajungeau la 8, dar şi cu recuperarea membrilor titulari onorifici în categoria titularilor, ceea ce a dus la definirea a doar trei categorii de membri (titulari, corespondenți şi de onoare), pentru străini menținându-se categoriile de membri de onoare şi corespondenți – a constituit semnalul unei revigorări, atât la nivel intern, cât şi în raporturile externe. Dacă la nivelul manifestărilor comemorative Academia Română asigura un loc important lui Torquato Tasso, Friederich Schiller, Francis Bacon, Miguel de Cervantes sau Walt Whitman, iar membrii săi reuşeau să facă deplasări ştiințifice la Dublin, Bruxelles, Londra, Zürich sau Münster, în Germania Federală, anul 1955 rămâne important prin participarea unei delegații de istorici români, pentru prima dată după al Doilea Război Mondial, la Congresul internațional de ştiințe istorice organizat la Roma în vara respectivă, fiind semnalată chiar în cadrul celui mai înalt for ştiințific al țării noastre lipsa de legături cu țările occidentale[20].

În 1956 politica de relații externe a Academiei Române a continuat pe aceeaşi linie îmbucurătoare, reuşindu-se realizarea unor deplasări ale membrilor ei dincolo de spațiul „lagărului", la Florența, Toulouse, Veneția sau Aix-les-Bains, şi a unor şedințe de comemorare dedicate unei serii de personalități precum Shakespeare, Rembrandt, Mozart, H. Heine, Ibsen, Curie sau Pavlov, în timp ce în anul 1957 s-a

[18] D. Berindei, *op. cit.*, p. 336, 338.
[19] *Ibidem*, p. 337, 339-341.
[20] „Analele Academiei Republicii Populare Române", ser. IV, 1954, vol. IV, p. 144-145; D. Berindei, *op. cit*., p. 341-343, 345-346.

înregistrat alegerea ca membri de onoare sau membri corespondenţi, în sesiunea din ianuarie a anului respectiv, a 19 savanţi străini[21]. Cu toate că 8 dintre aceştia erau din U.R.S.S. şi alţi 4 din spaţiul „roşu" (Theodor Frings din R.D.G., Sava Ganovski din R. P. Bulgaria, Go-Mo-Jo din R. P. Chineză şi Radim Kettner din R. Cehoslovacă), un număr de 7 personalităţi ale ştiinţei şi culturii proveneau din Occident (din Franţa sau Anglia: chimistul, fizicianul şi filosoful englez John Desmond Bernal şi fizicianul francez Louis de Broglie ca membri de onoare; matematicienii francezi Arnaud Denjoy şi Jacques Hadamard în calitate de membru corespondent, respectiv de onoare; istoricul francez Ernest Labrousse ca membru corespondent; zoologul şi parazitologul francez Marcel Prénant ca membru corespondent şi filosoful, psihologul şi neuropsihiatrul francezul Henry Paul Hyacinthe Wallon în calitate de corespondent), faptul în sine oglindind o notabilă schimbare de perspectivă în domeniul relaţiilor externe ale Academiei Române[22]. În acelaşi an 1957 Academia Română i-a comemorat pe Carlo Goldoni (la 12 aprilie sărbătorindu-se la Bucureşti 250 de ani de la naşterea dramaturgului prin comunicarea avizată a academicianului G. Călinescu, fost elev al Şcolii Române de la Roma), pe poetul grec Dionisos Solomos (la 26 aprilie, cu ocazia a 100 de ani de la moarte, prin cuvântul academicianului Victor Eftimiu), pe geograful francez Emmanuel de Martonne (la 24 mai, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la apariţia lucrării acestuia, *Cercetări asupra evoluţiei morfologice a Alpilor Transilvaniei*), pe naturalistul suedez Carol Linné (la 21 iunie, în contextul împlinirii a 250 de ani de la moarte), pe filosoful francez Charles Fourier (la 19 noiembrie, la 250 de ani de la moarte), pe naturalistul francez Georges-Louis Leclerc de Buffon (în data de 25 noiembrie, la 250 de ani de la naştere), pe poetul şi filosoful englez William Blake (la 13 decembrie, la 200 de ani de la moarte), pe filosoful francez Auguste Comte (în data de 27 decembrie, la 100 de ani de la moarte), desigur alături de obişnuitele comemorări cu un substrat ideologic evident (cum ar fi cea a lui V.I. Lenin, organizată la 18 aprilie, la 87 de ani de la naştere) sau de manifestările dedicate unor figuri naţionale de seamă (Grigore Antipa, evocat la 27 mai cu ocazia împlinirii a 50 de ani de la înfiinţarea Muzeului de Istorie Naturală; Vasile Conta, comemorat la 11 iunie, cu prilejul celor 75 de ani de la moarte; Vasile Pârvan, rememorat la 29 noiembrie într-o şedinţă festivă care a marcat 75 de ani de la naştere prin cuvântul unor foşti bursieri ai Şcolii Române, academicianul Em. Condurachi – care a prezentat *Opera şi gândirea lui Vasile Pârvan*, material publicat în lucrarea *Bibliografia V. Pârvan*, Ed. Bibliotecii Academiei, 1957 – apoi Radu Vulpe – profesorul referindu-se la *Vasile Pârvan, istoric şi arheolog al antichităţii greco-romane*, comunicare apărută

[21] D. Berindei, *op. cit*., p. 347.

[22] Amintiţii oameni de ştiinţă au fost primiţi în Academia Română la 18 ianuarie 1957. „Analele Academiei Republicii Populare Române", 1957, vol. VII, partea I, p. 129.

apoi în nr. 3 al revistei „Studii" din anul respectiv, precum şi în limbi de circulaţie internaţională, sau Emil Racoviţă, comemorat la 16 decembrie la 10 ani de la moarte)[23].

Pe aceeaşi linie a recuperării figurilor clasice ale literaturii universale, Filiala Cluj a Academiei a organizat la 4 octombrie 1957, din iniţiativa academicianului Constantin Daicoviciu – care participase la începutul toamnei aceluiaşi an, în zilele de 4-8 septembrie, la cel de-al III-lea Congres de epigrafie greacă şi latină desfăşurat la Roma, cu o comunicare intitulată *Contribuţia la istoria Daciei romane, în lumina ultimilor 15 ani de studii epigrafice în România*[24] –, o reuniune festivă dedicată celor 2000 de ani de la naşterea poetului Publius Ovidius Naso, în cadrul căreia au rostit cuvinte de evocare a marelui scriitor latin atât Daicoviciu, cât şi Nicolae Lascu – un alt fost elev al Şcolii noastre din capitala Italiei, care a prezentat o comunicare pe tema *Circulaţia unei teme ovidiene în literatura universală*[25] –, profesorul I. Breazu, care s-a ocupat de *Contribuţii la soarta operei lui Ovidiu în literatura română din Transilvania*, şi conferenţiarul Gh. Szabo, care s-a referit la maniera în care a fost perceput *Ovidiu în literatura maghiară din Transilvania*[26].

---

[23] *Ibidem*, partea I, p. 197-214, 281, 283-295, 317-365, 377, 381-413; partea a II-a, p. 129-145, 151-181, 187-238, 245. Radu Vulpe, *Activitatea ştiinţifică a istoricului Vasile Pârvan*, „Studii", 1957, 10, nr. 3, p. 7-39; în lb. franceză, „Revue Roumaine", 12, 1958, nr. 1, p. 102-108; în lb. engleză, lb. germană etc.

[24] „Analele Academiei Republicii Populare Române", 1957, vol. VII, partea a II-a, p. 265.

[25] Comunicarea era destinată volumului omagial *Ovidiu*, publicat în anul 1957 la Bucureşti cu ocazia manifestărilor dedicate aniversării poetului. De altfel, Nicolae Lascu era un remarcabil cercetător al operei lui Ovidiu şi pe această temă a lucrat încă din anii stagiului la Şcoala Română de la Roma, publicând studiul *Riflessi d'arte figurata nelle „Metamorfosi" di Ovidio*, „Ephemeris Dacoromana. Annuario della Scuola Romena di Roma", 1935, 6, p. 368-441. Mai apoi, în ţară, N. Lascu s-a ocupat de subiecte pertinente temei precum *Izvoarele literare ale Metamorfozelor lui Ovidiu* (cercetare publicată în „Anuarul Institutului de Studii Clasice", Cluj, 1936-40, 3, p. 75-123), *Ovidiu în opera lui Miron Costin* („Transilvania", Sibiu, 1941, 72, nr. 10, p. 706-717), *Vasile Aron şi Ovidiu* („Studii Literare", Sibiu, 1943, 2, p. 22-66), *Dimitrie Cantemir despre exilul lui Ovidiu* („Anuarul Institutului de Studii Clasice", 1941-44, 4, p. 17-34), traducând în aceeaşi perioadă *Metamorfozele* în metru original (tipărite în „Ausonia", Bucureşti, 1939-41, 1-2). În anul 1957, N. Lascu va publica studiul introductiv şi comentariul *Cel dintâi cântăreţ al meleagurilor noastre*, la volumul Publius Ovidius Naso, *Scrisori din exil*, lucrare apărută la Bucureşti la Editura Ştiinţifică, traducerea aparţinând lui Teodor Naum. În plus, în volumul *Publius Ovidius Naso, 43 î.e.n. – 57 e.n.*, tipărit la Bucureşti de Editura Academiei, profesorul Lascu va contribui cu materialele *Pământul şi vechii locuitori ai ţării noastre în opera de exil a lui Ovidiu* (p. 120-191), respectiv *Ovidiu în România* (p. 333-580). Lucrările asupra lui Ovidiu îi vor marca întreaga producţie ştiinţifică, profesorul publicând în deceniile următoare pe tema dată atât în reviste româneşti, cât şi în periodice italiene („Maia. Rivista di Letterature Classiche" de la Florenţa, „Siculorum Gymnasium. Rassegna trimestrale di letteratura, storia, filosofia e belle arti della Facoltà di Lettere e Filosofia di Catania", „Il Veltro. Rivista della civiltà italiana" din Roma sau „Circolo Letterario" din Sulmona, locul naşterii poetului), ultimele sale două cărţi fiind de asemenea dedicate poetului (*Ovidiu – omul şi poetul*, Cluj, Edit. Dacia, 1971, 473 p., respectiv *Ovidiu – poetul exilat la Tomis*, Constanţa, Muzeul de Arheologie, 1973, 114 p., cu variante în franceză şi germană).

[26] „Analele Academiei Republicii Populare Române", 1957, vol. VII, partea a II-a, p. 113.

Sărbătorirea lui Ovidiu la Cluj, în cadrele Academiei Române, fusese organizată în contextul manifestărilor care au avut loc în ţară în luna septembrie 1957, prilejuite de bimilenarul Ovidiu şi la care a participat o delegaţie de personalităţi ştiinţifice şi politice italiene, în fruntea căreia s-a aflat profesorul Giuseppe Lugli. Profesorul Lugli a venit la Bucureşti în toamna anului 1957 însoţit de soţia sa, în calitate de vechi prieteni ai României, dar şi de reprezentant al Academiei Naţionale dei Lincei[27], al

[27] Accademia Nazionale dei Lincei – cea mai importantă instituţie academică din Italia – are o veche tradiţie, fiind fondată în anul 1603 la Roma din iniţiativa tânărului marchiz de Monticelli, Federico Cesi, din familia nobiliară care dăduse şi doi cardinali – Federico şi Bartolomeo Cesi – secondat de olandezul specialist în ştiinţe medicale Jan van Heck din Deventer, care frecventase medicina la Perugia, de Francesco Stelluti – pasionat de ştiinţele naturale – şi de contele Anastasio de Filiis din Terni, înrudit cu aceeaşi familie Cesi. Simbolul societăţii academice nou create era „la lince" (râsul), care apare şi pe sigla actuală a Academiei Naţionale dei Lincei, ales de membrii fondatori tocmai pentru remarcabilele capacităţi vizuale care îi erau atribuite – putând să pătrundă interiorul lucrurilor –, iar fiecare dintre membrii Academiei trebuia să îşi adauge la propriul nume apelativul de „Linceo". Interesul societarilor fondatori era în primul rând unul naturalistic, aceştia propunându-şi să admire natura, ai cărei veritabili discipoli se proclamau, şi să descopere cauzele diferitelor fenomene naturale, aşa că noua academie avea în vedere *in primis* aprofundarea studiului disciplinelor naturale şi matematice şi favorizarea contactelor şi a colaborării între cei care cultivau ştiinţele şi literele, într-un proces de împărtăşire reciprocă a cunoştinţelor. Se urmărea chiar fondarea în întreaga lume a unor institute unde membrii ar fi urmat să colaboreze în domeniul cercetării ştiinţifice, beneficiind de tipografii, librării, observatoare astronomice, muzee etc., cu obligaţia ca orice descoperire să fie imediat comunicată celorlalte institute. Din rândul membrilor Academiei au făcut parte în anii care au urmat şi filosoful, savantul şi literatul Giambattista Della Porta (intrat în societate în 1610), iar de la 24 aprilie 1611, şi Galileo Galilei. În această fază Academia a avut o existenţă scurtă, curmată de moartea timpurie a fondatorului în anul 1630 şi aceasta în condiţiile în care Academia acumulase ostilităţi la nivelul cercurilor ştiinţifice şi religioase încă din 1616, când a luat partea lui Galilei şi a ideilor sale de susţinere a sistemului copernician, determinând chiar reacţia unor membri, precum matematicianul Luca Valerio – care s-a retras din Academie –, pentru ca în 1618 Federico Cesi să îi trimită cardinalului Bellarmino o lucrare doctă despre natura cerului, luând din nou apărarea lui Galileo Galilei. Tradiţia de studii şi cercetări a Academiei a supravieţuit, iar în 1745 medicul, naturalistul şi anticarul din Rimini, Giovanni Paolo Simone Bianchi, a intenţionat să reînvie pe meleagurile sale celebra Academie romană, însă iniţiativa a durat din nou doar puţini ani. Se pare că Papa Benedict al XIV-lea (1740-58) ar fi avut în vedere să fondeze o Academie a Noilor Lincei, dar continuatoarea tradiţiei academice a secolului al XVII-lea a fost Academia fizico-matematică instituită prin grija abatelui Feliciano Scarpellini la Roma în 1795, având sediul în palatul ducelui de Sermoneta, Francesco Caetani. Amintita academie, care îşi luase din 1801 denumirea „a Noilor Lincei", s-a intitulat din 1804 mai simplu, doar Accademia dei Lincei, a fost reorganizată în 1813 şi a durat – cu o întrerupere în 1830-38, când pontiful Grigore al XVI-lea a suprimat-o în urma mişcărilor liberale, reînfiinţând-o în 1838 sub titulatura de Pontificia Accademia – până la moartea lui Scarpellini, în 1840, când acelaşi papă Grigore al XVI-lea a considerat oportună sistarea activităţii instituţiei. Din 1847 instituţia ştiinţifică a fost reorganizată de papa Pius al IX-lea pe baza unui nou statut, cu denumirea Accademia Pontificia dei Nuovi Lincei, denumire care a fost schimbată în 1870 în cea de Reale Accademia dei Lincei, odată cu transformarea Romei în capitală a statului modern italian. Un nou statut, promulgat la 14 februarie 1875, stabilea caracterul naţional, şi nu local al instituţiei şi dădea formă juridică unui concept care era prezent încă în *Praescriptiones* din 1624 ale fondatorului, acela al extinderii activităţii şi la nivelul literaţilor, instituind, alături de Clasa Ştiinţelor Fizice şi Matematice, şi Clasa Ştiinţelor Morale, Istorice şi Filologice cu 30 de membri naţionali (în timp ce 40 îi erau alocaţi primei clase). În plus, ambele clase urmau să aibă 10 membri străini şi 60 de corespondenţi. Sediul Academiei dei Lincei a fost, din 1825, situat la un etaj, al doilea, al Palatului Senatorio de pe Capitoliu, pentru ca din 1883 guvernul italian să îi cumpere Palatul Corsini pe Via della Lungara, în acelaşi an fiind modernizat şi statutul, amplificându-se cadrul ştiinţelor cuprinse în Academie. Pe aceeaşi linie au fost situate şi modificările de statut din 1920, 1923 şi 1925, care îi subliniau Academiei caracterul naţional. Perioada fascismului a marcat negativ evoluţia

cărei membru corespondent devenise încă dinainte de cel de-Al Doilea Război Mondial, fiind ales în cadrul Clasei di Scienze Morali, Storiche e Filologiche la 8 octombrie 1938, pentru a deveni mai apoi titular („socio nazionale") la 20 septembrie 1946[28]. Din componența delegației[29] făceau de asemenea parte profesorul Giuseppe Menotti De Francesco – specialist în ştiința administrației şi drept constituțional, deputat în Parlamentul italian din partea Partidului Național Monarhic, profesor, din 1927, de drept administrativ şi constituțional la Universitățile din Urbino, Messina, Pavia şi Milano şi care, între anii 1943-60, a ocupat funcția de rector al Università degli Studi din Milano[30] – şi soția, profesorul

Academiei dei Lincei, regimul orientându-şi atenția spre anihilarea oricărei opoziții în plan cultural şi ideologic şi acționând în această direcție şi în cazul tradiționalei academii italiene. Din dorința de a dispune de un organism conformist care să îi susțină şi legitimeze veleitățile culturale şi politice, Mussolini a instituit prin decret, în anul 1926, Accademia d'Italia. În ciuda faptului că respectivul decret prevedea că nu se vor aduce modificări organizării şi funcționării Academiei dei Lincei, în anul 1934 a fost aprobat un nou statut, care impunea jurământul de fidelitate către regim din partea academicienilor şi dădea capului guvernului dreptul de a interveni direct în alegerea noilor membri, care erau numiți de autoritatea politică pe baza unor propuneri din interior. În plus, numirea preşedintelui şi a vicepreşedintelui Academiei devenea atributul şefului guvernului, în acord cu Ministerul Educației Naționale. Presiunea politică a regimului nu s-a oprit doar la această intervenție directă în viața internă a Academiei italiene, ci s-a accentuat la sfârşitul anilor '30, tinzând spre anularea organismului academic tradițional prin fuziunea – decisă în 1939 – a Academiei dei Lincei cu Academia d'Italia. Măsura a însemnat în fond suprimarea primei instituții şi a indus o situație care s-a menținut până la căderea regimului fascist în 1943, când Benedetto Croce a propus suprimarea Academiei d'Italia şi reconstituirea tradiționalei Accademia dei Lincei. Situația militară a Italiei de după 8 septembrie 1943 şi ocupația germană nu au permis realizarea imediată a reparației, pusă în practică doar de guvernul Bonomi, constituit după eliberarea Romei, în anul 1944. La 28 septembrie 1944 au fost promulgate astfel două decrete, unul care prevedea reconstituirea Academiei dei Lincei şi al doilea care hotăra suprimarea Academiei d'Italia, ale cărei funcții şi proprietăți erau trecute în seama primei instituții, un câştig al academiei tradiționale fiind din acest punct de vedere obținerea celebrei Villa della Farnesina din proximitate, cu remarcabilul său patrimoniu artistic. Restabilirea corpului academic şi a funcțiilor Academiei dei Lincei a durat însă ceva mai mult, reorganizarea fiind condusă de un comisar, iar procesul de reconstituire a vieții ştiințifice fiind încredințat unui comitet prezidat inițial de Benedetto Croce şi compus dintr-o serie de membri mai vechi ai Academiei dei Lincei, comitet care a condus instituția în anul academic 1945-46. Din octombrie 1946 Academia dei Lincei a repus în vigoare Statutul din 1920, şi-a reconstituit organele de conducere şi şi-a reluat activitatea ştiințifică la parametri obişnuiți. „Annuario della Accademia Nazionale dei Lincei", Roma, 2009, p. 5-13; *Accademia Nazionale dei Lincei. Brevi cenni*, Roma, Azienda Grafica Eredi dott. G. Bardi, 2008, p. 5-7; Raffaello Morghen, *The Accademia Nazionale dei Lincei in the Life and Culture of United Italy on the 368th Anniversary of its Foundation (1871-1971)*, Rome, Accademia Nazionale dei Lincei, 1990, p. 7-70.

[28] „Annuario della Accademia Nazionale dei Lincei", 2009, p. 467.

[29] O relatare cu nuanțe memorialistice la G. Călinescu, *Prieteni italieni*, „Contemporanul. Săptămânal politic-social-cultural", Bucureşti, 1957, 12, nr. 39(573), 27 septembrie, p. 1, 7 (la rubrica „Cronica optimistului"). „Cu prilejul sărbătoririi bimilenarului lui Ovidiu – scria Călinescu –, a sosit din Italia profesorul şi prietenul românilor şi al meu G. Lugli, împreună cu soția, în fruntea unei simpatice delegații cu care am avut prilejul să mă întrețin câteva clipe. [...] Delegația italiană va vedea în țară dezvoltarea pe care au luat-o cercetările arheologice pe teren sub auspiciile Academiei R.P.R. [...] Sunt încredințat că profesorul G. Lugli, prietenul nostru, ale cărui convingeri democratice le cunosc din vremuri încordate, se va face interpretul dorinței noastre."

[30] Printre lucrările sale se numără *I conflitti di lavoro e la loro pacifica risoluzione* (Roma, Tip. Unione Edit., 1910, 114 p.), *Rappresentanza politica e rappresentanza sindacale nella scienza del diritto pubblico* (Urbino, M. Arduini, 1924, 45 p.), *La natura giuridica dei mandati internazionali* (Pavia, Tip. cooperativa, 1926, IV+130 p.), *Lo stato sovietico nella dottrina generale dello stato* (Padova, CEDAM, 1930, 55 p.; 1932, VI+72 p.), *Le persone giuridiche pubbliche e la loro classificazione* (Milano, Vita e Pensiero, 1937, 27 p.).

Eustachio Paolo Lamanna – specialist în istoria filosofiei format la şcoala lui Francesco De Sarlo, cadru didactic la Universitatea din Messina din 1921, iar din 1925 la cea din Florenţa, rector al ateneului florentin între anii 1953-1961 şi membru corespondent al Accademia Nazionale dei Lincei, Classe di Scienze Morali, Storiche e Filologiche de la 27 august 1947[31] – cu soţia, profesorul Valerio Cianfarani, arheolog specialist în istoria Abruzzo-ului, supraintendent la Beni Archeologici dell'Abruzzo, profesorul Antonia Ciasca de la Universitatea romană „La Sapienza", arheolog de asemenea, cu preocupări legate de antichitatea Orientului Apropiat, a Siciliei şi a popoarelor Mediteranei, în special a civilizaţiilor feniciană şi punică, avocatul şi senatorul torinez Giuseppe Maria Sibille, avocatul şi politicianul Orazio Condorelli – profesor de filosofia dreptului, în anii războiului rector al Universităţii din Catania şi care în momentul respectiv era membru al Senatului italian din partea Partidului Naţional Monarhic, mai apoi, între anii 1958-61, ocupând funcţia de preşedinte al Provinciei Catania[32] – cu soţia, avocatul, militarul şi senatorul napolitan Mario Palermo – membru marcant al Partidului Comunist Italian încă din 1930, fost subsecretar la Ministerul de Război în guvernul Badoglio şi în cele două guverne Bonomi succesive, în perioada 1946-60 consilier comunal şi mai apoi

[31] Profesorul Lamanna s-a ocupat în mod special de Kant, publicând în 1925 lucrarea *Kant* (2 vol., Milano, Edizioni Athena, Varese, Tip. Sociale, 112 p.) şi în 1965 o culegere de studii asupra operei acestuia, în timp ce postum va apărea o altă culegere, *Studi sul pensiero morale e politico di Kant* (a cura di Domenico Pesce, Firenze, Le Monnier, 1967, IX+318 p.). Tot postum, specialistului îi va fi publicat volumul *Introduzione alla lettura di Croce* (a cura di Domenico Pesce, Firenze, F. Le Monnier, 1969, VI+250 p.). Printre lucrările sale s-au numărat *La religione nella vita dello spirito* (Firenze, La Cultura filosofica, 1914, 496 p.), *Manuale di storia della filosofia ad uso delle scuole* (Firenze, F. Le Monnier, 1927-30), *Antologia filosofica: scelta sistematica e interpretazione delle più belle pagine dei pensatori* (Firenze, F. Le Monnier, 1945, 544 p.), *Sommario di filosofia* (Firenze, 1942; nuova Edit., 3 vol., Firenze, F. Le Monnier, 1955), *Letture filosofiche ad uso dei licei* (Firenze, Le Monnier, 1952-54), *Il bene per il bene* (Firenze, Felice Monnier, 1966, XXI+164 p.). E. P. Lamanna a rămas în istoria filosofiei prin sintezele *Storia della filosofia fino all'Ottocento* (4 vol., Firenze, Le Monnier, 1960-62) şi *La filosofia nel Novecento* (2 vol., Firenze, Le Monnier, 1963-65), pentru activitatea în domeniu fiind ales „socio nazionale" al Academiei dei Lincei la 1 noiembrie 1960. Vezi G. Calò, *Paolo E. Lamanna. Discorso commemorativo pronunciato dal linceo Giovanni Calò nella seduta ordinaria del 19 aprile 1969*, Roma, Accademia Nazionale dei Lincei, 1969, 15 p.; *Eustachio Paolo Lamanna nel suo primo centenario della nascita: 1885-1985. Studi e testimonianze*, a cura di D. Carbone, Matera.

[32] O. Condorelli a avut preocupări ştiinţifice legate de dreptul roman, interesul pentru cultura juridică romană fiindu-i inspirat de maeştrii săi, cu începere chiar de la profesorul său de latină din gimnaziu, remarcabilul latinist T. Frosini, care i-a deschis apetenţa pentru respectiva limbă clasică, şi continuând cu Pietro Delogu, profesor de drept roman la Universitatea din Catania, cu Alessandro Levi şi Vincenzo Lanza, profesori de filosofia dreptului în anii 1921-24, respectiv 1924-30, în cadrul amintitului ateneu sicilian. Interesul pentru jurisprudenţa romană la Condorelli emerge de asemenea din titlurile studiilor sale, care fac apel la formule latine (vezi de exemplu *Ignorantia juris. Preliminari*, Catania, N. Giannotta, 1926, 45 p.; *Ex facto oritur ius*, cercetare publicată în „Rivista internazionale di filosofia del diritto", Genova, 1931, 11; *Equità e diritto*, tipărită în „Annali del Seminario giuridico della R. Università di Catania", 1934 etc.) sau din tematica de cercetare frecventată (spre exemplu raportul dintre drept şi echitate), problemei statului în Roma antică profesorul dedicându-i chiar un studiu aparte (*Idea dello Stato in Roma*, „Siculorum Gymnasium. Rassegna trimestrale di letteratura, storia, filosofia e belle arti della Facoltà di Lettere e Filosofia di Catania", 1941, 1). De aceea, prezenţa sa la serbările de la Bucureşti dedicate bimilenarului lui Ovidiu era nu numai una de factură politică, calitatea de membru al Senatului Italiei fiind dublată de cea de cercetător al lumii romane antice.

consilier provincial la Napoli, senator în Parlamentul italian din 1948 până în 1968, membru al Asociației pentru raporturi culturale Italia-China şi al Asociației italiene pentru raporturi culturale cu România[33] – Sergio Morante şi Bruno Enriotti – jurnalist la ziarul italian de stânga „L'Unità", periodic fondat în 1924 de Antonio Gramsci ca publicație oficială a Partidului Comunist Italian, jurnalist pasionat de istorie economică şi socială, care se va ocupa mai ales de problemele restituirii memoriei celor deportați în lagărele naziste, fiind membru al redacției publicației societății ANED (Associazione Nazionale ex deportati politici nei campi nazisti, asociație fondată în 1968), periodic fondat în 1973 şi intitulat „Triangolo Rosso", fiind de asemenea director al Fundației Memoria della Deportazione cu sediul la Milano – cu soția[34].

De asemenea, la sărbătorirea bimilenarului lui Ovidiu la Bucureşti a participat şi o delegație franceză compusă din profesorul Marcel Durry cu soția şi M. Virion[35]. Marcel Durry (1895-1978), redutabil latinist şi profesor la Facultatea de Litere din Paris, fusese membru al École Française de Rome şi discipol al lui Jérôme Carcopino şi a devenit profesor la Sorbona în anul 1941. Din 1958, Durry va ocupa funcția de decan al Facultății de Litere de la Paris. Soția sa, Marie-Jeanne Durry (1901-1980), profesor de literatură franceză la Sorbona, era o cunoscută literată şi poetă franceză de origine evreiască (născută Marie-Jeanne Walter), care îşi începuse activitatea universitară la Caen în 1933, funcționase o perioadă în Ministerul Afacerilor Străine al Franței şi fusese apoi revocată din învățământul superior, în 1941, în contextul aplicării celui de-al doilea Statut privitor la evrei. Din anul 1947, Marie-Jeanne Durry a predat literatura franceză la Sorbona, iar din 1956 era şi directoare a École Normale Supérieure de Jeunes filles de Sèvres. Activitatea sa literară va fi ulterior recunoscută, în anul 1977, când i-a fost conferit „Grand Prix de poésie de l'Académie Française"[36].

De altfel, în toamna anului respectiv, şi în Franța spiritul şi originea latină erau promovate în mod deosebit, în zilele de 12-19 septembrie 1957 fiind organizat la Paris Congresul matematicienilor de expresie latină, la care au participat, din partea Academiei Române, academicianul Miron Nicolescu şi profesorul Nicolae Teodorescu, membru corespondent al celui mai înalt for ştiințific al țării[37].

La manifestările organizate la Bucureşti în septembrie 1957 în cinstea a 2000 de ani de la naşterea poetului exilat la Tomis, Accademia Nazionale dei Lincei era deci reprezentată de profesorul Lugli în calitate de membru titular şi de E. P. Lamanna ca membru corespondent la aceeaşi Classe di Scienze Morali, Storiche e Filologiche (una dintre cele două subdiviziuni ştiințifice ale Academiei italiene, cealaltă fiind cea de Scienze Fisiche, Matematiche e Naturali, acestea la rândul lor

[33] Vezi date în plus la Mario Palermo, *Memorie di un comunista napoletano*, Parma, Guanda, 1975, 348 p.; Napoli, Dante&Descartes, 1998, 369 p.

[34] „Analele Academiei Republicii Populare Române", 1957, vol. VII, partea a II-a, p. 269.

[35] *Ibidem*, p. 268.

[36] Vezi Jacques Madaule, *Marie-Jeanne Durry*. Présentation par J. Madaule, Paris, P. Seghers, 1966, 192 p. (Poètes d'aujourd'hui, 152).

[37] „Analele Academiei Republicii Populare Române", 1957, vol. VII, partea a II-a, p. 266.

cunoscând o subdiviziune pe categorii şi secţii). Aşa cum rezultă din scrisoarea pe care profesorul Lugli o trimitea la 12 august 1957 preşedintelui de atunci al Academiei Naţionale dei Lincei, Vincenzo Arangio-Ruiz[38], din delegaţie trebuia să facă parte, alături de Lugli şi academicianul Ettore Paratore[39] (Chieti, 23 august 1907 – Roma, 15 octombrie 2000), devenit membru corespondent al Accademia Nazionale dei Lincei, Classe di Scienze Morali, Storiche e Filologiche la 20 noiembrie 1956 şi care va fi ales titular („socio nazionale") la 15 octombrie 1962. De remarcat că la momentul respectiv, Paratore, redutabil latinist, era numit doar de câteva luni membru corespondent al amintitei academii italiene. Delegarea sa alături de G. Lugli pentru a reprezenta Academia Naţională dei Lincei la serbările organizate la Bucureşti în toamna anului 1957 cu ocazia bimilenarului naşterii poetului latin Ovidiu fusese făcută ţinându-se cont de specializarea sa ştiinţifică şi de interesele sale de cercetare din momentul respectiv. Paratore, profesor de literatură latină la Universitatea din Torino, mai apoi la Università „La Sapienza" din Roma, se ocupase până în 1957 de principalii autori clasici ai latinităţii antice, scriind lucrări fundamentale despre Virgiliu, Tacit şi Petroniu, studii în care analiza istorică a dobândit un loc privilegiat[40], latinistul fiind interesat, de asemenea, de redactarea de lucrări cu caracter didactic-informativ şi

[38] Vincenzo Arangio-Ruiz (Napoli, 7 mai 1884 – Roma, 2 februarie 1964), cunoscut jurist italian specializat în drept roman, care a predat la Universităţile din Camerino, Perugia, Cagliari, Messina, Modena, Napoli – în cadrul amintitului ateneu devenind profesor de drept roman şi decan al Facultăţii de specialitate în anii 1943-45 – şi Roma. În 1925 s-a numărat printre semnatarii *Manifestului intelectualilor antifascişti* al lui Benedetto Croce, orientarea sa antifascistă şi liberală asigurându-i o ascensiune remarcabilă în viaţa politică şi culturală a Italiei postbelice (a fost ministru al Justiţiei în primul guvern de unitate naţională, constituit de Badoglio la Salerno, în perioada 22 aprilie – 10 iunie 1944) şi ministru al Educaţiei în al treilea guvern Bonomi şi în guvernul Parri, în perioada 12 decembrie 1944 – 8 decembrie 1945. La 4 februarie 1947 a fost ales membru titular al Accademia Nazionale dei Lincei, instituţie pe care o va conduce în calitate de vicepreşedinte de la 5 ianuarie 1950 la 17 iulie 1952 şi de la 18 iulie 1958 până în momentul morţii, iar în calitate de preşedinte în perioada 17 iulie 1952 – 18 iulie 1958. Printre operele sale de istoria dreptului roman se numără *Le formule con demonstratio e la loro origine* (Cagliari, Dessi, 1912), *Istituzioni di diritto romano* (Napoli, N. Jovene & C., 1927), *L'exceptio in diminuzione della condanna* (Modena, Università degli Studi, 1930), *Storia del diritto romano* (Napoli, E. Jovene, 1937), *Augustus. Studi in occasione del bimillenario augusteo* ad opera di V. Arangio-Ruiz (Roma, Tipografia della R. Accademia Nazionale dei Lincei, 1938), *Parerga. Note papirologiche ed epigrafiche* (Napoli, E. Jovene, 1945), *Rariora* (Roma, Edizioni di Storia e Letteratura, 1946), *La società in diritto romano* (Napoli, Jovene, 1950), *La compravendita in diritto romano* (Napoli, E. Jovene, 1952). Vezi *Studi in onore di Vincenzo Arangio-Ruiz nel 45 anno del suo insegnamento*, 4 vol., Napoli, Jovene, 1953; „Annuario della Accademia Nazionale dei Lincei", 2009, p. 397, 402.

[39] Vezi doc. nr. 1.

[40] Pe această temă, vezi lucrările de tinereţe ale lui Paratore, *Introduzione alle Georgiche*, Palermo, F. Ciuni, 1938; *Catullo poeta doctus*, Catania, G. Crisafulli, 1942; *La Novella in Apuleio*, Messina, D'Anna, 1942; *Virgilio*, Roma, Edit. Faro, 1945; *Una nuova ricostruzione del De poetis di Svetonio*, Roma, Casa Edit. Gismondi, 1946; *La letteratura politica dell'età imperiale: la satira di Seneca e la storiografia di Tacito*, Roma, Edizioni dell'Ateneo, 1949; *Tacito*, Milano-Varese, Istituto Editoriale Cisalpino, 1951 etc.

de critică literară (*Corso di grammatica latina: Analisi logica*, redactat împreună cu Giovanni Marotta, Roma, F. Perrella, 1953; *Corso di grammatica latina: Morfologia*, Roma, F. Perrella, 1953), în 1957 publicând la cunoscuta editură milaneză Vallardi, profilată încă din anii interbelici mai ales pe literatură didactică, sinteza *Storia del teatro latino*[41].

Potrivit scrisorii pe care academicianul Lugli o adresa în august 1957 preşedintelui Academiei Naţionale dei Lincei, dificultăţi de ordin diplomatic blocaseră momentan *iter*-ul obţinerii vizei româneşti pe paşaportul său la nivelul Palatului Chigi, la vremea respectivă sediu al Ministerului de Externe al Italiei[42]. Dificultăţile au fost în cele din urmă depăşite, iar profesorul Lugli va participa în septembrie 1957 la serbările dedicate lui Ovidiu la Bucureşti alături de soţia sa şi împreună cu filosoful E. P. Lamanna – membru al Academiei italiene de mai bine de un deceniu – ca reprezentanţi ai înaltului for ştiinţific italian. Cu această ocazie, lui Giuseppe Lugli i-a fost solicitată, în mod „exclusiv particular şi confidenţial" – solicitare reiterată apoi şi de Legaţia României la Roma[43] – obţinerea de informaţii, atât de la municipalitatea romană, cât, mai ales, din cercurile Vaticanului, asupra stării în care se aflau reproducerile Columnei lui Traian, a statutului juridic al acestora, astfel încât să poată fi găsite soluţii pentru repatrierea lor. Pe această temă academicianul Lugli a corespondat cu Emil Panaitescu – în vederea obţinerii din partea acestuia a împuternicirii pentru ridicarea basoreliefurilor, dat fiind că fostul director al Şcolii Române din Roma semnase în nume propriu, în calitate de responsabil al proiectului, toată documentaţia aferentă, atât cu Vaticanul, cât şi cu Municipalitatea Romei – şi cu Filippo Magi,

[41] Această direcţie de cercetare va fi continuată de latinist şi în deceniile următoare, Paratore publicând în 1960 la Roma, în Edizioni dell'Ateneo, sinteza *L'epicureismo e la sua diffusione nel mondo latino*, iar la editura florentină Sansoni (cunoscută şi prin sectorul său dedicat literaturii şcolare, cu diverse colecţii de manuale şi antologii pentru gimnaziu, sector întărit în perioada interbelică, după intrarea lui G. Gentile, în 1932, în Consiliul de administraţie al societăţii, acesta promovând colecţii precum „Civiltà europea", iniţiată în 1937, între seriile colecţiei numărându-se şi cea „dell'arte e della letteratura", în care au apărut ante 1943 lucrări precum *Storia della letteratura inglese* de M. Praz sau *Storia della letteratura russa* de E. Lo Gatto) tipărind în 1979 lucrarea *Storia della letteratura latina*. În ultimele decenii ale activităţii sale ştiinţifice, E. Paratore va acorda o atenţie deosebită problematicii moştenirii latinităţii clasice în operele principalilor autori italieni, de la Dante la Alessandro Manzoni şi Gabriele D'Annunzio (*Tradizione e struttura in Dante*, Firenze, Sansoni, 1968; *Studi sui Promessi sposi*, Firenze, L. S. Olschki, 1972; *Aspetti della personalità letteraria del D'Annunzio*, Napoli, Istituto Suor Orsola Benincasa, Edizioni Scientifiche Italiane, 1989; *Nuovi studi dannunziani*, Pescara, Ediras, 1991). *Giornata lincea in ricordo di Ettore Paratore: Roma, 21 febbraio 2002*, Roma, Accademia Nazionale dei Lincei, 2002, 146 p. (Atti dei convegni lincei, 183); „Annuario della Accademia Nazionale dei Lincei", 2009, p. 483; Nicola Tranfaglia, Albertina Vittoria, *Storia degli editori italiani. Dall'Unità alla fine degli anni Sessanta*, Roma-Bari, Gius. Laterza & Figli, 2000, p. 274, 277, 326.

[42] Abia din 1961, în condiţiile transferului Externelor italiene în Palazzo della Farnesina, edificiu ridicat tocmai pentru a satisface exigenţele specifice unui asemenea minister, la Palatul Chigi va fi stabilit sediul preşedinţiei Consiliului de Miniştri al Italiei, până atunci aşezat în Palazzo Viminale.

[43] V. Turcuş, *Din raporturile intelectualităţii universitare clujene interbelice cu elita academică italiană*, loc. cit., p. 183-188 (vezi mai ales doc. nr. 30).

vicedirector al Muzeelor Vaticane, pentru a găsi calea diplomatică de urmat, în condiţiile în care România întrerupsese relaţiile cu Sfântul Scaun. Ultima problemă era fără îndoială cea mai spinoasă şi aici contribuţia profesorului Lugli a fost decisivă (soluţia pe care o propunea el fiind aceea de a se merge pe calea indirectă a solicitării din partea guvernului României adresată Externelor italiene, care, la rândul lor, urmau să înainteze cererea de repatriere a operei de artă către Ambasada Italiei pe lângă Sfântul Scaun, aceasta la rândul său trebuind să se adreseze apoi Direcţiunii Generale a Muzeelor Vaticanului)[44]. Contribuţia lui Lugli din anii următori la soluţionarea problemei aducerii în ţară a copiilor Columnei lui Traian – iniţiativă încheiată cu succes în mai 1967, când basoreliefurile au fost transportate la Bucureşti pentru a-şi găsi locul în Muzeul Naţional de Istorie[45] – a cântărit fără îndoială considerabil în ceea ce priveşte recunoaşterea pe care România regimului ideocratic de stânga i-a conferit-o academicianului italian. Nu întâmplător numele său a fost inclus pe lista celor 17 membri străini ai vechii Academii Române care au fost reconfirmaţi de Academia R. P. R. în sesiunea din 1-4 februarie 1965. Reconfirmarea unor membri de onoare sau corespondenţi ai Academiei Române de dinainte de 1948 s-a produs la începutul anului 1965 pe fondul unei deschideri tot mai largi de care Academia R. P. R. beneficia la începutul anilor '60[46]

[44] *Ibidem*.

[45] Virgil Vătăşianu, *I calchi della Colonna Traiana*, „Il Veltro", Roma, 1969, 13, p. 119-120.

[46] La începutul anilor '60 deschiderea de care se bucura Academia Română în ceea ce priveşte posibilitatea susţinerii unei consistente reţele de relaţii internaţionale era indiscutabilă, mai ales prin comparaţie cu perioada precedentă. Alături de obişnuitele manifestări şi comemorări dedicate ştiinţei sovietice şi personalităţilor din U.R.S.S., deveneau tot mai numeroase sesiunile şi acţiunile ştiinţifice care restabileau legăturile fireşti ale României cu ţările străine „lagărului", îndepărtând tot mai mult spectrul nedorit al rusificării care afectase ştiinţa şi cultura română în primii ani ai deceniului precedent. Deja din 1959 numărul savanţilor din ţări precum Anglia, Austria, Belgia, Finlanda, Grecia, Suedia, Norvegia, Danemarca, Olanda, Italia, Portugalia, Franţa, Statele Unite sau chiar Brazilia şi India care erau implicaţi în relaţii de colaborare cu Academia Română, mulţi dintre aceştia susţinând chiar comunicări în cadrul celui mai înalt for ştiinţific românesc, crescuse simţitor. În iunie 1959, de exemplu, romanistul Carlo Tagliavini – care se va afla între savanţii străini reconfirmaţi ca membri ai Academiei Române în februarie 1965 – a conferenţiat în cadrul Academiei R.P.R. Anul 1959 înregistrează, de asemenea, organizarea şi desfăşurarea în aula Academiei Române, în perioada 14-19 septembrie, a unui colocviu internaţional de romanistică cu participarea unor specialişti din Spania, Italia, Franţa, Venezuela, R.F.G. şi Suedia, din ţările lagărului socialist fiind prezenţi cu comunicări doar un cercetător bulgar şi unul iugoslav. Pentru 1961 participările reprezentanţilor Academiei Române la diverse reuniuni ştiinţifice internaţionale includeau, alături de ţările „socialiste", şi deplasări în Anglia, Brazilia, Elveţia, Franţa, Italia, Statele Unite sau Suedia, iar în ceea ce priveşte reluarea raporturilor fireşti ale culturii noastre cu spaţiul latin rămâne important simpozionul „Risorgimento-ul şi Unirea Principatelor", desfăşurat la 3 octombrie 1961 în aula celui mai înalt for ştiinţific românesc, cu participarea vicepreşedintelui Academiei Naţionale dei Lincei, Vincenzo Arangio-Ruiz, şi a directorului Institutului de Istorie Modernă de la Roma, profesorul Raffaele Ciasca. În 1963, deplasările reprezentanţilor Academiei Române în ţările „socialiste" erau deja egalizate numeric de cele efectuate în Occident, iar pentru anul 1964 se prevedeau fonduri pentru 98 de deplasări, mai mult de jumătate dintre acestea – 59 – urmând să se facă în ţările din Vest. În 1965 această deschidere în sfera relaţiilor externe a continuat, dovadă stând, spre exemplu, doar faptul că dintre cei 53 de cercetători din România care urmau să beneficieze de specializări peste hotare, 30 erau trimişi în Occident, iar dintre cele 33 de personalităţi din străinătate invitate de Academia Română în ţară, 18 proveneau de asemenea din ţările occidentale, mai ales din Franţa, Anglia, S.U.A., Italia, Belgia, R.F.G. şi Suedia. „Analele Academiei Republicii Populare Române", 1959, vol. IX, p. 472; D. Berindei, *op. cit*., p. 350-353, 361-362, 365.

şi în mod special în contextul în care preşedinţia renovată a Academiei înţelegea să acorde o importanţă deosebită celebrării centenarului instituţiei, stabilind o afirmată continuitate între vechiul for ştiinţific şi Academia reorganizată în 1948[47]. Preşedintele instituţiei din vremea respectivă, academicianul I. G. Murgulescu, insista chiar, în amintita sesiune a celui mai înalt for ştiinţific al ţării, pe utilitatea implicării instituţiei în manifestările ştiinţifice internaţionale şi în colaborarea cu academiile străine, alegerea de noi membri corespondenţi şi de onoare străini – de cele mai multe ori ca răspuns la alegerea unor academicieni români în cadrul instituţiilor ştiinţifice din străinătate – şi reconfirmarea celor aleşi în vechea Academie Română urmând să dea impuls acestei noi orientări, care se contura tot mai mult la începutul anilor '60. Aşadar, în conformitate cu articolul 8 din Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Academiei R. P. R. – care prevedea că Academia Română poate acorda titlul de membru de onoare şi de membru corespondent unor oameni de ştiinţă şi cultură cu merite excepţionale, cetăţeni ai altor state – şi în virtutea articolului 12 din acelaşi statut, Prezidiul Academiei a propus spre votare, la 3 februarie 1965, alegerea de membri corespondenţi şi de onoare din străinătate, un număr de 68 de personalităţi aparţinând diverselor naţiuni ale lumii, împărţite în două categorii: cea a membrilor de onoare şi corespondenţi noi, care nu mai făcuseră parte până atunci din Academia Română (50 de savanţi, marea lor parte din domeniul ştiinţelor exacte, printre care se numărau matematicianul italian Mauro Picone, membru corespondent al Accademia Nazionle dei Lincei din 1938 şi titular din 1946, ales membru de onoare al Academiei Române; chimistul Giovanni Semerano, proaspăt „socio nazionale Lincei", devenit membru corespondent al Academiei noastre; romanistul Angelo Monteverdi, preşedinte în funcţie al Accademia Nazionale dei Lincei, votat ca membru de onoare, sau indo-europenistul Giacomo Devoto, de asemenea membru corespondent al academiei italiene din 1949 şi titular din 1956, primit acum ca membru corespondent al celui mai înalt for ştiinţific românesc) şi cea a membrilor vechii Academii Române, în număr de 17, care erau reconfirmaţi, fie în calitatea avută precedent, fie într-o altă calitate pe care Academia R.P.R. a decis să le-o confere (spre exemplu fizicianul elveţian Paul H. Scherrer, fost membru corespondent al vechii Academii, ales la 7 iunie 1947, reintra acum ca membru de onoare sau fizicianul suedez Karl Manne Georg Siegbahn, care era reconfirmat în mod similar, ca membru de onoare, şi nu ca membru corespondent). Acestora li se adăuga matematicianul din U.R.S.S. Andrei Nikolaevici Kolmogorov, care fusese până în momentul respectiv membru corespondent al Academiei R.P.R. şi care, cu această ocazie, era trecut în rândul membrilor de onoare. Printre cei reconfirmaţi în februarie 1965 se numărau şi membri italieni ai Accademia Nazionale dei Lincei. Matematicianul Enrico Bompiani, membru corespondent al Accademia dei Lincei din 1935 şi titular din 1947, a fost reconfirmat în calitate de membru de onoare, în timp ce restul savanţilor italieni proveneau din sfera ştiinţelor umaniste (istoricul Angelo Pernice, reconfirmat în calitate de membru corespondent, filologul Carlo Tagliavini, reconfirmat de asemenea ca şi corespondent, în timp ce academicianul Lugli era reconfirmat nu ca membru corespondent – calitate avută în vechea Academie

[47] *Ibidem*, p. 366.

Română, ante 1948 –, ci ca membru de onoare)[48]. Calitatea de membru de onoare acordată profesorului Lugli a fost apreciată pozitiv în cadrul Academiei Naţionale dei Lincei, în mod special de cancelarul instituţiei, Ernesto Gianni, care îl felicita cordial pe profesor la 4 martie 1965 pentru noua onorificenţă dobândită[49].

Raporturile dintre Academia Română şi academiile Europei Occidentale, implicit dintre cel mai înalt for ştiinţific al ţării noastre şi Accademia Nazionale dei Lincei au cunoscut acelaşi crescendo şi în anii următori, momentul de vârf constituindu-l fără îndoială anii 1968-69[50]. Având acum o nouă denumire – Academia Republicii Socialiste România –, cel mai înalt for ştiinţific românesc a sărbătorit o sută de ani de viaţă în sesiunea din septembrie 1966, primind mesaje din partea a numeroase academii străine, printre care se numărau şi Institut de France, Österreichische Akademie der Wissenschaften, Académie Royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen en Kunsten van België sau Accademia Nazionale dei Lincei[51]. La 8 august 1967 a fost semnat la Bucureşti noul acord cultural dintre Italia şi România, ratificat prin Decretul nr. 1061 de la 15 noiembrie 1967 al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România. Primul articol al acordului prevedea promovarea colaborării „culturale şi ştiinţifice între academii, universităţi şi alte instituţii de cercetare şi învăţământ superior”[52], deschizându-se astfel calea unor raporturi direct susţinute de statul român între Academia noastră şi Accademia dei Lincei.

Dovadă a faptului că raporturile dintre cele două academii se încadrau deja la vremea respectivă în parametrii obişnuiţi la nivel european, preşedintele Academiei Naţionale dei Lincei, matematicianul Beniamino Segre, l-a invitat la 25 ianuarie 1969 pe preşedintele Academiei Republicii Socialiste România, matematicianul Miron Nicolescu, să participe la comemorarea pe care Accademia dei Lincei o organiza la Roma la 8 februarie 1969[53] cu prilejul unui an de la moartea profesorului Lugli,

[48] „Analele Academiei Republicii Socialiste România”, ser. IV, 1965, a. 99, vol. XV, p. 293-298; Dorina N. Rusu, *op. cit*., p. 361-363.

[49] Vezi doc. nr. 2.

[50] De amintit, spre exemplu, organizarea la Bucureşti, în 1968, a celui de-al XII-lea Congres de filologie şi lingvistică romanică sau a celei de-a 42-a Sesiuni anuale a Uniunii Academice Internaţionale etc. D. Berindei, *op. cit*., p. 376.

[51] Dorina N. Rusu, *op. cit.*, p. 367.

[52] „Buletinul Oficial”, 1967, nr. 105, 6 decembrie.

[53] În ziua de sâmbătă, 8 februarie 1969 la orele 10 s-a desfăşurat la sediul Academiei Naţionale dei Lincei şedinţa publică a Claselor reunite ale instituţiei, dedicată comemorării profesorului Giuseppe Lugli, membru marcant al Academiei Naţionale dei Lincei, multă vreme vicesecretar (încă de la sfârşitul anului 1939), apoi secretar al Clasei de Ştiinţe Morale, Istorice şi Filologice şi membru în Prezidiul Academiei. Nu era, de altfel, unica iniţiativă dedicată comemorării academicianului Lugli la un an de la moarte. În ziua de 12 februarie 1969, de exemplu, a fost organizată o altă ceremonie închinată lui Lugli, de data aceasta sub patronajul municipalităţii romane, reuniune desfăşurată cu începere de la orele 19 în Salonul Oglinzilor din Palazzo Braschi, sediul Muzeului dedicat oraşului Roma, ceremonie la care a intervenit, rostind cuvinte evocative, fiul profesorului, arhitectul Piero Maria Lugli. De asemenea, Pontificia Accademia Romana di Archeologia l-a comemorat pe profesor în acelaşi an, discursul comemorativ aparţinând lui Ferdinando Castagnoli, „socio effettivo” al amintitei Academii pontificale. La evenimentul desfăşurat sub egida

decedat la 5 decembrie 1967. Alăturându-se dorinţei exprimate de preşedintele Clasei de Ştiinţe Morale, Istorice şi Filologice, Enrico Cerulli[54], academicianul Segre

Academiei dei Lincei la sediul acesteia din Via della Lungara 10, cuvântarea comemorativă a fost ţinută de academicianul Pietro Romanelli, cunoscut arheolog roman specializat în studiul Africii Romane, preşedinte al Institutului Naţional de Studii Romane în anii 1960-80. Au fost invitaţi să participe la reuniune, alături de membrii Academiei Naţionale dei Lincei, directorii şi preşedinţii diverselor institute italiene şi străine din Roma, profesorii Facultăţii de Litere ai Universităţii romane, numeroşi specialişti, fiul şi văduva profesorului Lugli etc., lista invitaţilor pe care Academia italiană o pregătea fiind compusă dintr-un număr de aproximativ 1000 de persoane (30 de prieteni apropiaţi ai profesorului, 30 de jurnalişti, 10 funcţionari ai diverselor ambasade, 16 funcţionari de stat, conducerea diferitelor institute şi academii din Roma şi Italia – în condiţiile în care profesorul Lugli fusese membru titular al Institutului Naţional de Arheologie şi Istoria Artei din Italia, cu începere din anul 1935, şi comisar guvernamental al Institutului din martie 1962, de asemenea membru corespondent, din 1950 şi titular, din 1957, al Academiei de Arheologie, Litere şi Arte din Napoli, membru titular, din 1955, al Institutului de Studii Romane, director, din 1960, al Şcolii Naţionale de Arheologie italiene, membru de onoare, tot din acelaşi an, al Istituto Internazionale di Studi Piceni şi al „Arcadiei" sau membru corespondent, din 1962, al Institutului de Studii Etrusce – însumând în jur de 111 persoane, supraintendenţii serviciilor arheologice şi artistice din Roma, membrii Lincei, peste 300, profesorii Facultăţii de Litere şi Filosofie care i-au fost apropiaţi celui dispărut şi care nu erau membri ai Academiei dei Lincei, un număr de 70 de alţi invitaţi etc.). De asemenea, au fost trimise scrisori de invitaţie din partea preşedinţiei Academiei Naţionale dei Lincei văduvei şi fiului academicianului Lugli, Preşedintelui şi Secretarului General al Uniunii Academice Naţionale italiene – deoarece Lugli ocupase funcţia de secretar general al organismului –, preşedintelui Academiei di San Luca, scriitorul Mino Maccari – dat fiind că Lugli fusese membru („socio cultore") al acestei Academii italiene din 1935, ocupând şi funcţia de secretar general al instituţiei în perioada 1946-56 şi pe cea de conservator, din 1952, al Bibliotecii „A. Sarti" –, Preşedintelui de la Deputazione di Storia Patria del Lazio – organism în care Lugli fusese deputat cu începere din 1946 –, preşedintelui de la Pontificia Accademia Romana di Archeologia şi de la Pontificia Accademia dei Virtuosi al Pantheon – în condiţiile în care Lugli fusese „socio effettivo" (din 1929), respectiv „virtuoso" (din 1946) al amintitelor Academii pontificale –, preşedintelui Institutului Arheologic Germanic – al cărui membru fusese profesorul (din 1929 în calitate de corespondent, reconfirmat ca membru efectiv în 1956) –, preşedintelui Academiei Române de la Bucureşti, preşedintelui Academiei des Inscriptions et Belles-lettres din Franţa – al cărei „correspondant étranger" fusese academicianul Lugli cu începere din anul 1951, respectiv „associé étranger" din 1964 –, preşedintelui de la Union Académique Internationale de la Bruxelles – organism internaţional al cărui preşedinte pentru anii 1951-53 fusese G. Lugli etc. Vezi Archivio dell'Accademia Nazionale dei Lincei, Inventario Reale Accademia dei Lincei. Pos. 4, Soci deceduti L6, fascicol „Seduta pubblica a Classi riunite. Commemorazione del Socio Prof. Giuseppe Lugli. Sabato 8 febbraio ore 10. 1969"; Paola De Paoli, *A un anno dalla scomparsa di un grande romano. Giuseppe Lugli ultimo cantore della pietra diventata poesia*, „La Tribuna Politica", Roma, 1969, 11 febbraio.

[54] Enrico Cerulli (Napoli, 15 februarie 1898 – Roma, 19 septembrie 1988), membru titular al Accademia Nazionale dei Lincei, Classe di Scienze Morali, Storiche e Filologiche, din 1 octombrie 1951, vice-preşedinte al înaltului for ştiinţific italian în perioada 29 iunie 1968 – 29 septembrie 1973 şi 8 septembrie 1976 – 10 septembrie 1982, respectiv preşedinte de la 29 septembrie 1973 la 8 septembrie 1976, s-a remarcat prin studiile sale în sfera orientalisticii şi prin activitatea diplomatică în Africa Orientală şi în Orientul Mijlociu, atât în perioada celui de-Al Doilea Război Mondial, cât şi în deceniile următoare. Pregătirea şi-a desăvârşit-o la Universitatea din Napoli, teza sa de licenţă având un subiect axat pe analiza dreptului tribal la populaţiile somaleze, însă specializarea definitivă va fi în sfera lingvisticii, a limbilor etiopiano-semitice, studiate la Istituto Universitario Orientale cu Francesco Gallina, din formaţia sa ştiinţifică nelipsind nici limba arabă şi studiile islamice, perfecţionate în cadrele amintitului institut sub îndrumarea lui Giorgio Levi della Vida şi Carlo Alfonso Nallino. În cercul orientaliştilor a devenit cunoscut prin studiile privitoare la traducerile în latină şi franceză veche ale textului arab *Kitab al Miraj* – referitor la ridicarea lui Mahomed la ceruri – şi influenţa acestuia asupra *Divinei Comedii* a lui Dante. În mai bine de jumătate de secol de activitate ştiinţifică, Cerulli a scris în mod special pe tema limbii şi literaturii etiopiene,

îi solicita lui Miron Nicolescu o eventuală intervenţie în şedinţa publică a celor două Clase reunite ale Academiei dei Lincei dedicată comemorării lui Lugli, ca un afectuos şi reverent tribut adus academicianului care fusese în întreaga sa viaţă un remarcabil filo-român. În post-scriptum, Beniamino Segre îi solicita lui Nicolescu, în eventualitatea în care acesta s-ar afla în imposibilitatea de a participa la ceremonie, să binevoiască a transmite un mesaj de adeziune care să parvină Academiei italiene în vederea evenimentului respectiv[55]. Răspunsul preşedintelui Miron Nicolescu va fi trimis însă abia la 15 februarie 1969, deci la o săptămână după eveniment, scrisoarea fiind înregistrată la Accademia dei Lincei în rândul documentelor oficiale ale instituţiei cu data de 21 ale aceleiaşi luni[56]. Redactată într-un ton sobru şi evocativ în legătură cu figura academicianului Lugli şi

a istoriei Somaliei (*Folk-literature of the Galla of Southern Abyssinia*, Cambridge, MA, 1922; *Etiopia Occidentale (dallo Scioà alla frontiera del Sudan). Note del viaggio, 1927-1928*, Roma, 1930-33, 2 vol.; *Documenti arabi per la storia dell'Etiopia*, G. Bardi, Roma, 1931; *Studi etiopici*, Roma, Istituto per l'Oriente, 1936-51, 4 vol.; *Il Libro etiopico dei Miracoli di Maria e le sue fonti nelle letterature del Medio Evo latino*, Roma, 1943; *Etiopi in Palestina: storia della communità etiopica di Gerusalemme*, Roma, Libreria dello Stato, 1943-47, 2 vol.; *Atti di Krestos Samra*, Louvain, 1956, Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, 163-164, Scriptores Aethiopici, 33-34; *Storia della letteratura etiopica*, Milano, Nuova Accademia, 1956, 279 p.; 2 Edit., Milano, Nuova Accademia, 1961, 280 p.; *Somalia: scritti vari editi ed inediti*, [Roma], 1957-64, 3 vol.; *Scritti teologici etiopici dei secoli XVI-XVII*, Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, 1958-60, 2 vol.; *Atti di Giulio di Aqfahs*, editi e tradotti da E. Cerulli, Louvain, 1959, Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, 190-191, Scriptores Aethiopici, 37-38; *La letteratura etiopica: l'Oriente cristiano nell'unità delle sue tradizioni*, 3 Edit. adăugită, Firenze-Milano, Sansoni-Accademia, 1968, 249 p.; *Les vies éthiopiennes de saint Alexis l'Homme de Dieu*, édités et traduits per Enrico Cerulli, Louvain, Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, 1969, 2 vol.), dar şi a limbilor, literaturilor şi problemelor Orientului Mijlociu şi a interferenţelor lor cu cultura Occidentului latin (*Il Libro della Scala e la questione delle fonti arabo-spagnole della Divina Commedia*, Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, 1949, 574 p.; reprod. anastatică 1974; *L'Islam nella storia dell'alto Medioevo*, în *L'Occidente e l'Islam nell'alto Medioevo, Spoleto, 2-9 aprile 1964*, 1965, 20 p., Settimane di studio del Centro Italiano di Studi sull'alto Medioevo, 12; *L'Islam di ieri e di oggi*, Roma, Istituto per l'Oriente, 1971, X+497 p.; *Testi neo-aramaici dell'Iran settentrionale*, Napoli, Istituto Orientale di Napoli, 1971, în colab. cu Fabrizio A. Pennacchietti; *Nuove ricerche sul Libro della Scala e la conoscenza dell'Islam in Occidente*, Città del Vaticano, Biblioteca Apostolica Vaticana, 1972, 340 p. sau lucrarea apărută post-mortem *Testi neo-aramaici dell'Unione Sovietica* raccolti da Enrico Cerulli, a cura di Fabrizio A. Pennacchietti, Mauro Tosco, Napoli, 1991, 159 p., Series minor. Istituto Universitario Orientale. Dipartimento di Studi Asiatici, 35). În preajma celui de-Al Doilea Război Mondial şi în primul an al conflictului, E. Cerulli a funcţionat în Africa Orientală Italiană, ca guvernator al provinciei Scioà (1 ianuarie 1939 – 5 mai 1939) şi al provinciei Harar (5 mai 1939 – 11 iunie 1940), devenind apoi şeful biroului politic pentru Africa Orientală a Ministerului de Externe Italian. Din această cauză după război, în condiţiile restauraţiei guvernării împăratului Haile Selassie I al Etiopiei, aceasta a solicitat Naţiunilor Unite predarea lui Cerulli pentru crime de război, alături de alţi nouă înalţi funcţionari italieni. Cerulli a fost însă solicitat doar ca martor, guvernul etiopian lăsând apoi să cadă capetele de acuzare. În perioada 1950-54, E. Cerulli a funcţionat ca ambasador al Italiei în Iran, ani propice şi pentru studiile sale de orientalistică, cercetătorul ocupându-se de literatura istorică a zonei. Lanfranco Ricci, *Enrico Cerulli*, „Rassegna di Studi Etiopici", Roma, 1988, vol. 32, p. 4-19; Gianfrancesco Lusini, *Bibliografia [di E. Cerulli]*, „Rassegna di Studi Etiopici", Roma, 1988, vol. 32, p. 20-44; „Annuario della Accademia Nazionale dei Lincei", 2009, p. 397, 422.

[55] Vezi doc. nr. 3.

[56] Doc. nr. 4.

amintind totodată rolul acestuia în organizarea şi funcţionarea Şcolii Române din Roma, precum şi în dezvoltarea studiilor arheologice, scrisoarea de răspuns a lui Nicolescu deplângea imposibilitatea de participare a preşedintelui Academiei Române la şedinţa comemorativă de la Roma, conducerea celui mai înalt for ştiinţific al ţării noastre exprimându-şi dorinţa de a fi prezentă măcar în spirit la ceremonie. Este adevărat că timpul dintre momentul redactării invitaţiei din partea Academiei italiene şi manifestarea comemorativă – abia două săptămâni – era destul de scurt, însă nu puţine erau şi dificultăţile întâmpinate în repetate rânduri de academicienii români în ceea ce priveşte eliberarea paşapoartelor în vederea participării la reuniunile ştiinţifice din străinătate. Problema respectivă fusese ridicată de academicianul Eugen Pora în sesiunea generală a Academiei R.S.R. din martie 1968, care semnala că eliberarea paşapoartelor avea loc uneori după începerea reuniunilor ştiinţifice de peste hotare, aceste situaţii lăsând „impresii neplăcute şi de multe ori chiar negative asupra participanţilor care merg la astfel de manifestări", în vreme ce George Oprescu solicita ca plecările să se efectueze „mai des şi fără dificultăţile care se fac acum"[57]. De altfel, cu începere din toamna anului 1969 şi, mai ales, din 1970 (odată cu constituirea academiilor de ramură şi îndepărtarea unor institute de cercetare din corpul Academiei), evoluţia înaltului for ştiinţific al ţării a început să se îndepărteze tot mai mult de la făgaşul ei firesc şi pozitiv, primul semnal al acestui proces – care a avut consecinţe însemnate atât la nivelul organizării interne a Academiei Române, cât şi din perspectiva relaţiilor externe întreţinute de instituţie – fiind tocmai îngreunarea condiţiilor şi a formalităţilor de deplasare a cercetătorilor şi membrilor Academiei, pentru efectuarea unor astfel de deplasări fiind deseori necesară chiar aprobarea specială a Elenei Ceauşescu, care se afla în fruntea Consiliului Naţional pentru Ştiinţă şi Tehnologie[58].

Dacă în anul 1970 Academia Română îşi menţinea încă poziţia dobândită în deceniul anterior, cu un număr însemnat de membri străini provenind din exteriorul lagărului socialist – 38 – raportat la cel mult mai mic al specialiştilor care proveneau din interiorul său – doar 20 – (şi aici ar fi de reţinut că Italia se afla pe locul al treilea ca număr de membri, cu 6 academicieni, după Franţa cu 10 şi U.R.S.S. cu 9, fiind urmată de S.U.A. cu 5 membri şi de ţări precum Anglia, Polonia, R.D.G., Suedia sau Ungaria, care aveau câte 4 academicieni în rândurile membrilor străini ai celui mai înalt for ştiinţific al ţării noastre)[59], din anii următori politizarea şi aservirea Academiei de către instituţiile regimului ideocratic au fost tot mai accentuate, noul Statut prezentat de preşedintele Miron Nicolescu în

[57] „Analele Academiei Republicii Socialiste România", ser. IV, 1968, a. 102, vol. XVIII, p. 111, 119; D. Berindei, *op. cit*., p. 376.

[58] D. Berindei, *op. cit.*, p. 379.

[59] *Ibidem*, p. 381; „Analele Academiei Republicii Socialiste România", ser. IV, 1970, a. 104, vol. XX, p. 197-204.

sesiunea extraordinară a Adunării Generale a Academiei R.S.R. din 28 februarie – 2 martie 1974 având între prevederile sale şi aceea că instituţia urma să îşi desfăşoare activitatea sub îndrumarea Consiliului Naţional pentru Ştiinţă şi Tehnologie sau că urma să fie acceptată de atunci înainte doar categoria membrilor străini de onoare ai Academiei Române, cea a membrilor străini corespondenţi fiind desfiinţată[60].

O asemenea evoluţie s-a făcut imediat simţită şi la nivelul relaţiilor internaţionale ale Academiei Române, care pierdeau progresiv din punct de vedere numeric şi calitativ. Diluarea consistenţei relaţiilor Academiei Române cu academiile străine din Occident este dovedită şi de schimbul de scrisori care a avut loc în vara anului 1973 între secretarul general de atunci al Academiei R.S.R., profesorul Radu Voinea, şi Cancelaria Academiei Naţionale dei Lincei. La 3 august 1973, academicianul Radu Voinea trimitea secretarului general (deci cancelarului) Academiei italiene o scrisoare prin care îi solicita date despre profesorul Lugli, „membru străin al Academiei noastre", despre care „nu am avut de mult timp ştiri"[61]. În plus, Radu Voinea solicita o serie de date privitoare la biografia academicianului italian (funcţii ştiinţifice, academii internaţionale al căror membru este, premii, decoraţii, specializare şi domeniu actual de cercetare, adresa şi telefonul de acasă actualizate) care urmau să fie completate pe un formular-tip. Răspunsul Cancelariei Academiei Naţionale dei Lincei din 22 august 1973, semnat de unul dintre membrii Cancelariei, Giuseppe Roglia, în locul cancelarului Ernesto Gianni, amintea sec conducerii Academiei R.S.R. că profesorul Lugli decedase la 5 decembrie 1967 şi oferea data naşterii acestuia, Clasa la care fusese înscris în Academia italiană (anume cea de Ştiinţe Morale, Istorice şi Filologice, categoria Arheologie) şi anul primirii în academie (1938)[62].

Documentele publicate mai jos se păstrează la Archivio dell'Accademia Nazionale dei Lincei, Inventario Reale Accademia dei Lincei. Pos. 4, Soci deceduti L6, care conţine corespondenţa oficială a academicianului G. Lugli din perioada 1946-1967. Scrisorile nr. 3-4 fac parte din fascicolul intitulat „Seduta pubblica a Classi riunite. Commemorazione del Socio Prof. Giuseppe Lugli. Sabato 8 febbraio ore 10. 1969". Corespondenţa este dactilografiată, cu excepţia scrisorii nr. 1, care este redactată ograf, pe hârtie cu antet.

[60] D. Berindei, *op. cit*., p. 385-386.
[61] Vezi doc. nr. 5.
[62] Vezi doc. nr. 6.

ANEXĂ

1

Istituto di Topografia Antica atti
Università degli Studi Roma 12 agosto 1957
Roma

C.
Accademia dei Lincei Sig. Prof. V. Arangio-Ruiz
Prot. No. 6411 Presidente della Accademia
Data 19 AGO. 1957 dei Lincei
Roma
Caro Presidente,

Le sono grato per l'incarico da Lei affidatami di rappresentare, insieme col collega Paratore, la Accademia dei Lincei alle celebrazioni in onore di Ovidio indette a Bucarest per il prossimo settembre. Vi sono però ancora delle difficoltà di ordine diplomatico che hanno fermato a Palazzo Chigi il visto al mio passaporto a questo scopo.

La terrò al corrente dello svolgimento della pratica e intanto La prego di gradire i più cordiali saluti

Giuseppe Lugli
Va bene
A[rangio]R[uiz]

2

430/4

Roma, 4 marzo 1965.

Illustre Prof. Giuseppe LUGLI
Via Ferdinando di Savoia, 3
ROMA

Caro Lugli,

ho appreso dal Presidente dell'Accademia della Repubblica Popolare Romena che l'Assemblea generale di quell'Istituto ti ha eletto membro onorario e desidero farti pervenire le più vive felicitazioni per l'alto riconoscimento.

Con la migliore cordialità.

[avv. Ernesto Gianni[63]]

[63] Cum numele cancelarului Academiei Naţionale dei Lincei nu apare pe document, atribuirea scrisorii a fost făcută ţinându-se cont de faptul că amintitul document se găseşte în dosarul profesorului Lugli din fondul Reale Accademia d'Italia alături de un fascicol de acte semnate exclusiv de Ernesto Gianni şi care privesc diverse probleme birocratice legate de Accademia Nazionale dei Lincei.

3

67170/4

Roma, 25 gennaio 1969

ld/ Illustre Prof. Miron NICOLESCU
Presidente della
Academia Republicii Socialiste România
Calea Victoriei, 125

BUCAREST (Romania)

Illustre Presidente,

d'intesa con il Collega Ambasciatore Enrico Cerulli, Presidente della Classe di Scienze Morali, Storiche e Filologiche, mi pregio informarLa che questa Accademia commemorerà sabato 8 febbraio p.v., alle ore 10, in seduta pubblica a Classi riunite, il compianto Prof. Giuseppe Lugli, il quale fu Socio Corrispondente di codesta Accademia.

L'orazione commemorativa sarà pronunciata nella sede accademica (Via della Lungara, 10 – Roma) dal Socio Prof. Pietro Romanelli.

A nome dell'Accademia tutta, del Presidente della predetta Classe e mio personale, Le rivolgo la viva preghiera di voler intervenire alla cerimonia suddetta che costituirà un affettuoso e reverente tributo d'omaggio alla memoria dell'insigne Collega Scomparso.

La ringrazio e Le porgo i migliori saluti.

(Beniamino Segre)

P. S. Nella eventualità che Ella si trovi nella impossibilità di venire a Roma per assistere alla cerimonia, Le sarò grato se vorrà far pervenire un messaggio di adesione.

4

Academia Republicii Socialiste România București, 15 Februar 1969
АКАДЕМИЯ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ
РЕСПУБЛИКИ РУМЫНИИ Calea Victoriei Nr. 125 – Telefon 16-01-70
L'Académie de la République Socialiste de Roumanie Adresa telegrafică ACADROM
The Academy of the Socialist Republic of Romania No. 25488 SF/SY
Akademie der Sozialistischen Republik Rumänien DRS
Illustre Prof.
BENIAMINO SEGRE
Presidente dell'Accademia dei Lincei
Roma

Illustre Presidente,

Siamo profondamente dolenti di non poter partecipare alla seduta di commemorazione in memoria del compianto Prof. Giuseppe Lugli, tanto più che la Scuola romena di Roma ha un gran debito di gratitudine verso di Lui.

Nella Sua instancabile attività di studioso, Egli ha conosciuto il passato del nostro paese e ha sempre dimonstrato intensa ed amore per il nostro popolo.

Dolorosa per gli studi archeologici in generale, la Sua scomparsa lo è anche e specialmente per la nostra Accademia, della quale Egli è stato membro onorifico.

Spiritualmente presenti alla cerimonia, preghiamo gradire il nostro commosso omaggio.

Il Presidente dell'Accademia della
Repubblica Socialista Romena,

Prof. Miron Nicolescu

Accademia Nazionale Lincei
Prot. N. 30638
Data 21-2-1969

5

Academia Bucureşti, le 3 août 1973
Republicii Socialiste România Calea Victoriei nr. 125
Cabinetul secretarului general Nr. 318

M. le Secrétaire Général
de l'Accademia Nazionale dei Lincei

Palazzo Corsini
Via della Lungara 10 – Roma

Monsieur le Secrétaire Général,

M. le professeur GIUSEPPE LUGLI, membre de l'Accademia Nazionale dei Lincei, est en même temps membre étranger de notre Académie. Etant donné que nous n'avons depuis longtemps de ses nouvelles, nous nous permettons d'appeler à vous en vue d'obtenir quelques dates concernant sa biographie.

Nous annexons le dernier quéstionnaire que nous lui avons envoyé.

Nous vous prions, Monsieur le Secrétaire Général, de recevoir avec nos remerciements l'expression de notre haute considération.

Prof. Radu Voinea
membre correspondant et
Secrétaire Général de l'Académie

Accademia Nazionale Lincei
Prot. N. 60027
Data 9-8-1973

Nom et prénom:

Fonction (s):
(prions d'indiquer les institutions et les périodes et d'inclure aussi, le cas échéant, les fonctions dans le cadre des organismes scientifiques internationaux)

Académies et autres institutions scientifiques dont vous êtes membre actif ou honoraire (dénomination de l'institution respective, date de l'élection, qualité):

Prix reçus (en indiquant la date):

Décorations (en indiquant la date quand on vous les a conférées):

Titres accordés par des institutions d'enseignement supérieur ou par d'autres organismes scientifiques (la date):

Spécialité et domaine actuel de recherche:

Adresse (à la maison):

Téléphone (à la maison):

Signature,
Prions faire tapper à la machine
ou écrire aux majuscules.

6

90811/4

Roma, 22 agosto 1973

mt/

Illustre Prof. Radu VOINEA
Segretario Generale dell'Accademia
della Repubblica Socialista di Romania
Calea Victoriei, nr. 125
BUCARESTI
(Romania)

Illustre Professore,

con riferimento alla Sua cortese lettera del 3 agosto, sono dolente di doverLe comm[uni]care che il Prof. Giuseppe Lugli, Socio Nazionale di questa Accademia, è deceduto il 5 dicembre 1967.

La informo inoltre che il compianto Socio, nato a Roma il 18 luglio 1890, era ascritto alla Classe di Scienze Morali, Storiche e Filologiche di questa Accademia, categoria di Archeologia, sin dal 1938.

Mentre confido di aver potuto fornire utili informazioni, Le invio deferenti ossequi.

(Dott. Giuseppe Roglia[64])

[64] În locul cancelarului Academiei Naţionale dei Lincei de atunci, avv. Ernesto Gianni, care a ocupat funcţia respectivă din 1959 şi până în anul 1975, semnează dott. Giuseppe Roglia, care deţinea probabil în vara anului 1973 o funcţie secundară în Cancelaria Academiei Naţionale dei Lincei şi care îi va succeda lui Gianni în 1975 în funcţia de cancelar al amintitei Academii italiene, deţinând-o apoi până în 1985.